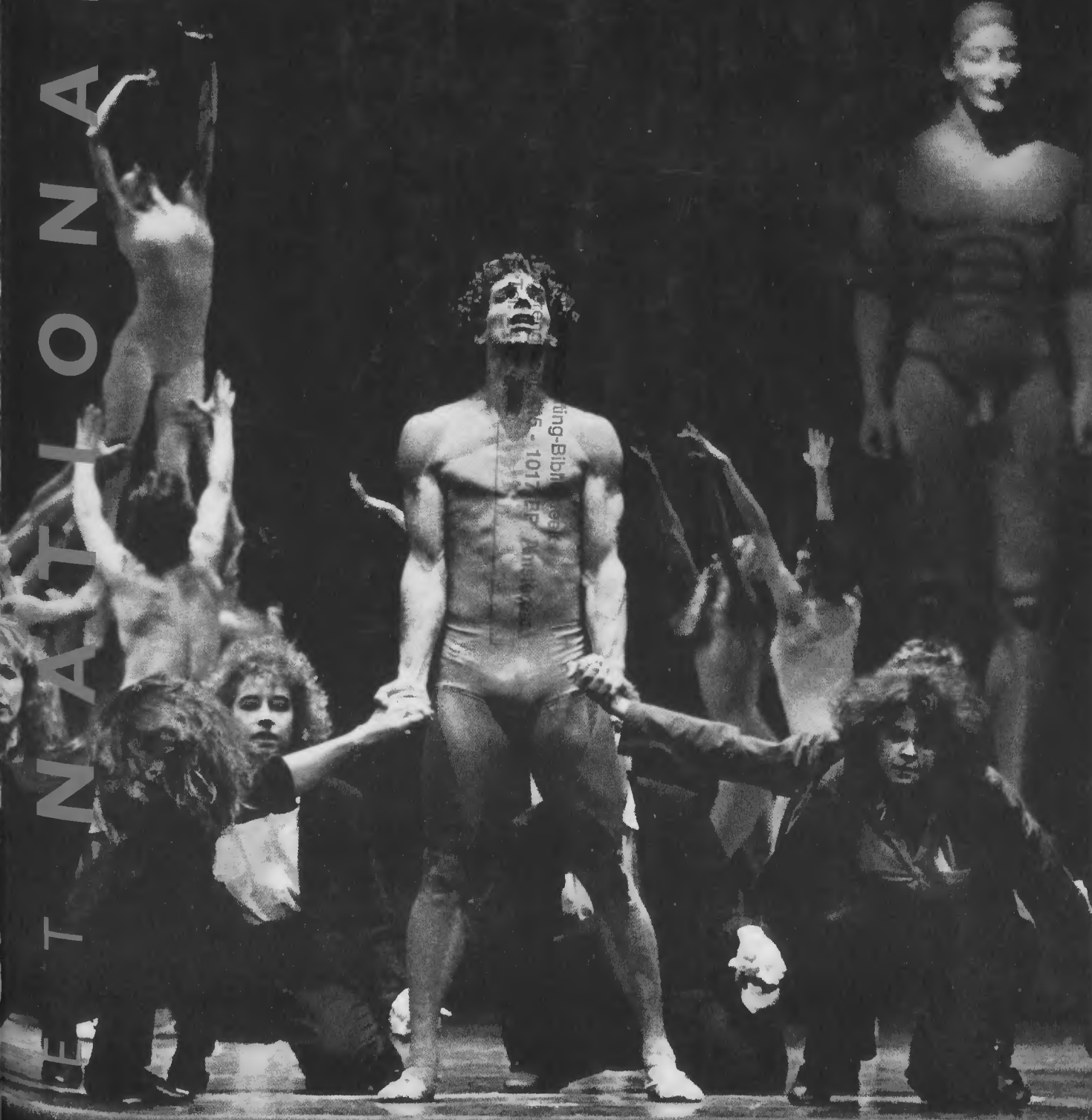

I BALLE T

jaarverslag 1987

H E T N A T I O N A L E

1000-000 87210-0000

NOV-1987

BOEKMANSTICHTING-BIBLIOTHEEK

Herengracht 415 - 1017 BP Amsterdam
Tel. 243739

1. Inleiding	7
2. Algemeen	8
3. Tabellen de 12 boeken	10
4. Oefeningsopdrachten	14
5. Inleiding	15
6. Voorbeeldige Inleiding	21
7. Voorbeeldige Inleiding	23
8. Bijvoorbeeldige voorbeelden, oefeningsopdrachten	25
9. Oefeningsopdrachten	27
10. Nieuwste Inleiding	37
11. Inleiding	41
12. Inleiding	48
13. Nieuwste voorbeelden	57
14. Nieuwste voorbeelden - Inleiding oefeningsopdrachten	60
15. Inleiding	62
16. Inleiding	63
17. Inleiding	67
18. Inleiding	71
19. Inleiding	72

Soorten

Algemene Inleiding
Bibliografie / Amsterdam / G.C. D. v. d. V. / 1987

Opmerkingen

Deze uitgave

is bedoeld voor de gebruik van de bibliotheek van de Boekmanstichting

Deze uitgave is bedoeld voor de gebruik van de bibliotheek van de Boekmanstichting

Deze uitgave is bedoeld voor de gebruik van de bibliotheek van de Boekmanstichting

Deze uitgave is bedoeld voor de gebruik van de bibliotheek van de Boekmanstichting

Deze uitgave is bedoeld voor de gebruik van de bibliotheek van de Boekmanstichting

DE NATIONALE BIBLIOTHEEK

Postadres: Postbus 1047, 1017 CA Amsterdam
Telefoon: 020-61234567
Telefax: 020-61234567

JAARVERSLAG-1987 VAN HET NATIONALE BALLET

INHOUDSOPGAVE

1. Inleiding.....	3
2. Algemeen.....	6
3. Tableau de la troupe.....	7
4. Ondernemingsraad.....	13
5. Repertoire.....	15
6. Voorstellingen binnenland.....	21
7. Voorstellingen buitenland.....	23
8. Bijzondere voorstellingen, medewerkingen.....	25
9. Opera-samenwerking.....	27
10. Muzikale begeleiding.....	29
11. Televisie.....	31
12. Marketing.....	34
13. Sociale aangelegenheden.....	37
14. Landelijk Dansbeleid-Directie Overleg Dansgezelschappen... 40	
15. Huisvesting.....	42
16. Financiële situatie.....	43
17. Belangrijkste financiële gegevens.....	47
18. Slot.....	51
19. Persreacties.....	52

Colofon:

Litho's en druk:

Drukkerij Koenders/Smit b.v. Amsterdam, 1988

Oplage:

750 exemplaren

Balletfoto's en foto Rudi van Dantzig/Han Ebbelaar:

Jorge Fatauros

Foto ingang Het Muziektheater en foto choreografen van de
Workshop 1987:

Kors van Bennekom

Foto billboard:

Joris van Bennekom

Foto omslag:

Clint Farha en ensemble in Buigen of barsten

Ontwerp omslag en produktiebegeleiding:

Jeroen Sinnige

HET NATIONALE BALLET

Postadres: Postbus 16486, 1001 RM Amsterdam

Bezoekadres: Waterlooplein 22, 1011 PG Amsterdam

Telefoon: 020 - 551.89.11

Publieksinloop in Het Muziektheater Amsterdam

1. INLEIDING

"Nogal ambitieus" was vóór de opening van Het Muziektheater niet zelden het commentaar op de geschatte belangstelling van het publiek.

Met bijna 100.000 bezoekers voor de voorstellingen van Het Nationale Ballet in het eerste speeljaar zijn de verwachtingen echter overtroffen. Een opmerkelijk resultaat als men bedenkt dat in dezelfde tijd het totaal aantal balletpresentaties in Amsterdam aanzienlijk is toegenomen. Naast die van Het Nationale Ballet zelf trokken de voorstellingen van het Nederlands Dans Theater en de nu mogelijk geworden optredens van meerdere buitenlandse gezelschappen eveneens veel publiek. Dit spreekt te meer nu ook het aantal voorstellingen van de andere dansgroepen in de Stadsschouwburg en in het kleine circuit is toegenomen.

De presentatie door de Stichting Muziektheater van befaamde buitenlandse groepen als 'Bolshoi' uit Moskou, 'The Royal Ballet' uit London en de 'Martha Graham Dance Company' uit New York heeft het publiek voor het eerst in de gelegenheid gesteld de kwaliteit van de Nederlandse dansgroepen te meten met internationale maatstaven. Het Nationale Ballet heeft die vergelijking bij de uitvoering van zowel het klassieke als het moderne repertoire goed doorstaan. De unieke combinatie van uiteenlopend repertoire binnen één gezelschap is er zelfs extra door geaccentueerd.

1987, dat feestelijk werd ingezet met een gala-matinee ter afsluiting van de 25-jaars-jubileumviering, is geen gemakkelijk jaar geweest. Tal van kinderziekten rond de bespeling van het nieuwe theater moesten worden overwonnen. Die betroffen zowel het gebouw als het functioneren daarin van de partners en hun samenwerking. Wat Het Nationale Ballet betreft heeft de destijds gekozen interim-structuur goede diensten bewezen. Het is nu zaak met inachtneming van de opgedane ervaringen te werken aan een definitieve structuur.

Met waardering maken wij melding van de bijdrage die zowel het bestuur van Het Muziektheater als de planners van De Nederlandse Opera, Het Nationale Ballet, Het Muziektheater en het Nederlands Balletorkest alsmede de TOM-directie hebben geleverd met de introductie van het zogenaamde 'Doorbraak'-model, dat inderdaad een gunstige doorbraak in de vast lopende planning heeft betekend. Anders dan wel eens in de publiciteit is gesuggereerd, is de samenwerking met De Nederlandse Opera, na een wat stoeve start, uitstekend.

Onze gelukwensen voor het Nederlands Dans Theater dat dit jaar in Den Haag zijn eigen huis heeft gekregen. Dat maakt een vruchtbare repertoire-uitwisseling in onze eigen theaters tussen de beide gezelschappen mogelijk.

In het verslagjaar heeft Hans van Manen zijn vaste verbintenis als choreograaf-regisseur beëindigd. Gedurende een lange reeks van jaren heeft Van Manen met zijn originele, internationaal gewaardeerde bijdragen het gezicht van Het Nationale Ballet mede bepaald. Het bestuur stelt er prijs op hiervoor nogmaals zijn waardering uit te spreken. Nu vergezeld van een gelukwens met zijn

latere benoeming tot bijzonder hoogleraar op de leerstoel Kunst en Cultuur van de Universiteit van Nijmegen. Dat mag een mijlpaal in de ontwikkeling van de dans genoemd worden.

Han Ebbelaar, die onlangs na een lange staat van dienst als danser afscheid heeft genomen, is teruggekeerd als assistent van de artistiek leider. Met zijn grote kennis van balletzaken, wordt hij ook door ons als een versterking van de artistieke top gezien.

Het hele gezelschap heeft zich dit jaar extra moeten inzetten om aan de hoog gespannen verwachtingen te beantwoorden. Dat geldt zowel voor de artistieke en de zakelijke staf als voor alle andere medewerkers aan dit geslaagde speeljaar. Naast een breed repertoire, waaraan zowel de eigen choreografen als buitenlandse gasten gestalte hebben gegeven, is zowaar ook nog een boeiende workshop voor beginnende choreografen gerealiseerd.

Het bestuur maakt met genoeg melding van de goede samenwerking met een kritische maar enthousiaste ondernemingsraad, die voortreffelijk werd aangevoerd door de dit jaar afgetreden voorzitter Ted Brandsen en zijn opvolgster Barbara Leach.

Vermeldenswaard is verder, dat de medewerking aan het dansonderwijs opnieuw is uitgebreid. Het streven blijft immers om meer goed geschoolde Nederlandse dansers in het ballet een plaats te geven.

Buitenland-voorstellingen bleken in dit, wat de bespeling van het eigen theater betreft, veeleisende jaar niet mogelijk. Wel heeft grondig overleg plaatsgevonden hoe die in de toekomst toch zijn te realiseren, want ze worden door iedereen van groot belang geacht voor de artistieke plaatsbepaling.

Met de komst van het derde net lijkt ook de samenwerking met de televisie nieuw leven ingeblazen. Dit jaar werd een intentieverklaring met de NOS getekend. De eerste plannings-afspraken zijn intussen gemaakt.

Tenslotte: voor de overheid blijft ons gezelschap een duur paard op stal. Dat is onvermijdelijk als men in Nederland een nationaal ballet wenst met een repertoire en een tableau de la troupe dat aan internationale maatstaven beantwoordt. Ook ons gezelschap is ernstig getroffen door het, in de culturele sector gehanteerde snoeimes. Met waardering voor de wijze waarop zowel het Rijk als de Gemeente Amsterdam ons werk mogelijk maken, moet worden opgemerkt, dat verdere bezuinigingen ongetwijfeld de artistieke kwaliteit zullen aantasten.

Het bestuur is in dit verslagjaar ongewijzigd gebleven en is dus nog als volgt samengesteld:

F.A. Becht
J.F. Beek
Mevrouw M. Gardeniers-Berendsen
mr R.W.J. Groenink
E. van Paridon
mr J. de Ruiter
S. Smit
mr P.M. Witteman

J. de Ruiter, voorzitter Egbert van Paridon, secretaris

2. ALGEMEEN

Het klinkt bijna onwezenlijk: 'voor de eerste maal een gewoon jaar in Het Muziektheater'.

Gewoon dan in de zin van: een vol jaar, met de realisering van de geplande produkties en voorstellingenaantallen, met het vertrouwd worden van onze dansers en artistieke staf met de grote toneelmaten en de zo uitstekend daarop aangepaste repetitie-outillage.

Maar 'gewoon' ook in de zin van: veel aandacht, soms zelfs zorgen, voor onderwerpen als: mutaties in onze artistieke staf, krappe budgetten, geen buitenlandse tournee, wisseling van continuïteit in de collegiale directie-relaties binnen Het Muziektheater, technische kinderziekten op en rond dat zo schitterende toneel, en een als altijd zeer hoge werkdruk voor ieder van ons.

Maar eigenlijk nog meer: een buitengewoon jaar. Het feit dat Het Nationale Ballet groeit in Het Muziektheater. Groeien in, zowel in de betekenis van 'zich op zijn gemak voelen' als 'verder benutten van de artistieke mogelijkheden, die het theater biedt'. Met de ontwikkeling van een werkstijl, en vooral van: een repertoire op Muziektheatermaten, dat ons goede uitgangspunten biedt voor de vele hierna komende seizoenen. Seizoenen, die wat hun indeling betreft, een goede balans lijken te verkrijgen tussen voorstellingenaantallen van Het Nationale Ballet, De Nederlandse Opera en de gastvoorstellingen binnen Het Muziektheater zelf enerzijds. Maar anderzijds ook tussen de aantallen van onze Amsterdamse en onze rest-van-Nederland-voorstellingen, waarvan immers de inpassing zoveel gecompliceerder is geworden. Maar een buitengewoon jaar niet in de laatste plaats, gezien het nog steeds - blijvend naar wij hopen - talrijke publiek, waarvoor voorstellingsbezoek in ons nieuwe huis zo zichtbaar een vreugde vormt.

Het verslag meldt in de gebruikelijke hoofdstukindeling de bijzonderheden daarvan.

De lezer mag er - met oog voor de problemen, spanningsvolle situaties e.d. die er in geschetst worden - van overtuigd zijn dat wij het een voorrecht achten Het Nationale Ballet in Het Muziektheater zijn artistieke taken te laten uitoefenen. Wij zijn de periode ingegaan van het inlossen van beloften. Door onszelf.

Jegens de velen, die zich ten behoeve van de door ons gepresenteerde vorm van danskunst, daarvoor in het verleden ingezet hebben.

En, met het besef, dat de wereld niet ophoudt bij onszelf. Collegiale betrokkenheid bij hetgeen zich in de dans in ons land in het algemeen, en in het gehele terrein van kunsten- en welzijns-voorzieningen afspeelt, is dit jaar bij vele gelegenheden leidraad geweest voor ons doen en laten.

3. TABLEAU DE LA TROUPE

Om uiteenlopende redenen vertoonde ons tableau een groter aantal mutaties dan gebruikelijk. Bij de dansers kwamen de uittredingen en de intredingen op een hoger getal uit dan gebruikelijk. In de artistieke staf vonden enkele essentiële mutaties plaats.

Als belangrijkste feit valt daarbij te vermelden het vertrek van Hans van Manen als één van onze vaste choreografen. In overleg dat met hem gevoerd is in het begin van het kalenderjaar, gaf hij ons te kennen teleurgesteld te zijn over het feit dat onze speelplan- en premièreplanning in Het Muziektheater hem voor het seizoen 1987-1988 slechts de mogelijkheid bood voor het creëren van één nieuwe première. Waar wij hem niet de garantie konden bieden dat voor volgende seizoenen zijn, tot dusverre bij ons gezelschap gebruikelijke getal van twee premières wél gehaald zou kunnen worden, achtte hij de resterende basis te smal om de positie van huischoreograaf zinvol inhoud te geven. Die conclusie zijnerzijds is door ons gerespecteerd. De publicatie van dat besluit is, in voor verantwoordelijkheid van beide partijen gekozen bewoordingen, geschied. Het verheugde ons uiteraard dat, ook na het nemen van dat besluit, Van Manens aangekondigde nieuwe première "Symphonieën der Nederlanden", vervaardigd voor de openingsmanifestatie van "Amsterdam Culturele Hoofstad van Europa 1987" met zoveel succes nog kon worden uitgebracht.

Wij realiseren ons dat met het vertrek van Van Manen, aan ons repertoire een belangrijk aspect komt te vervallen. Liever dan daarover te treuren, verheugen wij ons over het feit dat 15 jaar lang Het Nationale Ballet van zijn - zo persoonlijke, kwalitatief hoge en het publiek zeer aansprekende - scheppende gaven heeft kunnen genieten. Wij verheugen ons oprecht over het feit dat hij bij ons Haagse collegagezelschap Nederlands Dans Theater een aanstelling heeft verkregen, die in overeenstemming is met de door hem zelf geformuleerde continuïteitsuitgangspunten voor zijn scheppend werk.

Uit onze artistieke staf trok ook de choreologiste Merrilee Marcourt zich terug, een functie als balletmeester bij het Londense Ballet Rambert aanvaardend. In haar functie van choreologiste-repetitor bij onze groep was zij - onzichtbaar voor het publiek - een van de sleutelfunctionarissen in onze studio's, die wij zeer zullen missen. Eveneens naar het buitenland, voor een assistent-balletmeestersfunctie, vertrok de assistent artistieke staf Boudewijn Pleines. Iemand met een lange en gewaardeerde staat van dienst, het langst als danser, binnen onze groep. Wegens pensionering legde onze pianist Eric van Nooyen zijn werk neer. Met hem vertrok één van de - thans nog slechts vier - medewerkers die bij de oprichting van Het Nationale Ballet in 1961 reeds in functie waren. Zijn zo persoonlijke humor heeft veel generaties dansers, vooral in de ochtendlijke trainingslessen, prijzenswaardig begeleid.

Bij de dansers was het belangrijkste - in eerste instantie tijdelijke - vertrek van de Amerikaan Lindsay Fischer het meest vermeldenswaard. Als adspirant in 1979 zijn dansersloopbaan bij ons gezelschap startend, danste hij reeds enkele jaren nadien de belangrijkste mannelijke hoofdrollen in het klassiek repertoire,

Rudi van Dantzig en Han Ebbelaar voor Het Muziektheater

terwijl ook zijn optredens in Balanchine-, Van Manen- en verder repertoire, hem volop tot eerste solist bestempelden. Zijn engagement als eerste solist van het gereputeerde New York City Ballet betekent voor hem een bekroning van een binnen onze groep opgebouwde loopbaan. Als gast verscheen hij - althans al voor één serie, en, naar wij hopen, niet voor de laatste maal - nog binnen het verslagjaar weer bij Het Nationale Ballet.

Onder de vele vertrekkende dansers noemen wij allereerst de Engelse Vicki Summers en de Nederlandse Renée Kuypers. Beiden wagens loopbaanbeëindiging, maar binnen Het Nationale Ballet niet alleen met een staat van dienst op het toneel, maar ook aan de overlegtafels van de ondernemingsraad. Engagementen elders verkregen de Amerikanen Eda Holmes en Kenneth Larson, de Nederlandse Belle Bonarius en de Fransman Philippe Delorme. Definitief hun dansersloopbaan stopten de Engelsen Simon de Mowbray en Louise Vine en de Nederlanders Isabel van Boetzelaer en Rick Bolderman. Minder duidelijk perspectief ontstond voor de Amerikaanse Caroline Gruber, de Engelse Juliet Burrows, de Australische Michelle Hocking en de Nederlanders Judith Mader en Marijke van Duinhoven. Zeer uiteenlopend is hun positie en de duur van hun dienstverband bij Het Nationale Ballet geweest. Hun inbreng verdient ons aller, duidelijke dank. Voor hun bijdragen aan ons repertoire en voorstellingen, voor hun inzet in de studio's en aan hun - elk zo eigen - vorm van onderlinge collegialiteit.

Onder de niet-dansers was het verkoop, in tegenstelling tot het artistieke deel van het tableau, juist zeer beperkt. Alleen de toneelmeester Henk Koegler, vorig jaar gedetacheerd bij de Technische Organisatie Muziektheater, beëindigde zijn ruim 20 jaar geduurd hebbende verbintenis met onze groep. Medio 1987 ontving hij, tezamen met zijn collega Jan Hofstra, de z.g. Zilveren Krommert - de onderscheiding die de Vereniging van Schouwburg- en Concertgebouw-directies jaarlijks uitreikt aan theatertechnici met een 25-jarig dienstverband bij een gezelschap of schouwburg. Voor Hofstra en Koegler vielen die 25 jaar voor het grootste deel samen met hun Nationale Ballet-werk. Voor Koegler was een voor alle partijen optimale inpassing in de zo anders gearde werkwijze van de T.O.M. niet bevredigend realiseerbaar. Met gebruikmaking van het voor deze situaties vorig jaar van kracht verklaarde Sociaal Plan kon een afronding van zijn dienstverband worden gegeven. Onze hulde aan hem geldt een type onmisbare werkers achter de schermen, aan wie de dans en het theaterleven in Nederland veel verschuldigd zijn.

Bij de mutaties in intredende zin melden wij allereerst de, in het slothoofdstuk van ons vorige verslag al gemelde, aanstelling van Han Ebbelaar als assistent van de artistiek leider. Zulks op het niveau van diensthoofd. In de onderlinge taakverdeling tussen Ebbelaar en Reuven Voremborg (Hoofd artistieke afdeling) levert de eerste allereerst zijn bijdragen in de beleidsaspecten van artistieke leiding en staf en de tweede in de uitvoeringszaken met name in de repetitieplanning en -realisering. Met Han Ebbelaar verzekert Het Nationale Ballet zich van de dagelijkse en struc-

turele inbreng van een groot stuk ervaring, zowel in de danswereld als geheel, als specifiek binnen ons gezelschap.

Als assistent van de artistieke staf stelden wij Benedikt van der Hoeven aan; op onze boekhouding trad Yvonne Lemette in part-time vaste dienst.

Nieuw geëngageerd onder de dansers:

- als tweede solist: de Hongaar Zoltán Solymosi;
- in de groepsrangen: de Amerikaanse Mindy Krasner, de Duitse Anna Seidl, de Engelsman Alexander Money-Kyrle, de Hongaar Tibor Markus en de Spanjaard Alfredo Fernandez;
- en in de leerlingenrangen: de Australische Melinda Booth, de Engelsen Robert Bell, David Newson en Andrew Butling, de Nederlanders Arend van Hoorn, Daniëlle Valk en Kees Prince, de Canadese Denise Mitsche, de Italiaan Enrico Mathis en de Duitser Till Schmidt Rimpler

Per 31 december 1987 was het danserstableau, met het inaanmerking nemen van het feit dat juist rond deze datum enkele vacatures tijdelijk niet vervuld waren, qua nationaliteiten als volgt samengesteld:

- 31 Nederlanders (vorig jaar: 34)
- 54 buitenlanders (vorig jaar: 49), waarvan 16 Amerikanen, 11 Engelsen, 5 Italianen, 5 Canadezen, 3 Duitsers, 2 Fransen, 2 Zwitsers, 2 Hongaren, 2 Belgen en 6 dansers van 6 andere nationaliteiten.

Het aantal Nederlanders daalde daarmee voor het eerst onder de 40%.

Als bevorderingen vallen te melden, in de solistische rangen en allen mannen betreffend:

- tot eerste solist: de Amerikaan Alan Land, de Belg Wim Broeckx en de Oostenrijker Robert Machherndl;
- tot tweede solist: de Canadese Nathalie Caris, de Nederlanders Reinbert Martijn en John Wisman.

Het totale tableau luidde per 31 december 1987 (de nieuw ingetreden onderstreept) als volgt:

Dansers

- eerste solisten:

Coleen Davis - Caroline Iura - Alexandra Radius - Karin Schnabel - Valerie Valentine - Jeanette Vondersaar - Joanne Zimmerman
Fred Berlips - Wim Broeckx - Clint Farha - Lindsay Fischer (als gast) - Alan Land - Robert Machherndl

- tweede solisten:

Rachel Beaujean - Amanda Beck - Nathalie Caris - Leigh Hercher - Jane Lord - Cathy Nussbaumer
Bruno Barat - Reinbert Martijn - Zoltán Solymosi - John Wisman

- ensemble (grand sujets, corypheën, corps de ballet):

Suzanne Arbabzadeh - Jeannette den Blijker - Karla Box - Mirjam Braam - Annemarie Cabri - Valerie Clark - Eylā Jeschke - Mindy Krasner - Véronique Kruijswijk - Barbara Leach - Simonetta Lysy - Silvia Petranca - Claire Philippart - Susan

Pond - Maartje Prince - Esther Protzman - Mandy-Jayne
 Richardson - Brigitte Scheid - Anna Seidl - Kerrie Szuch -
 Charlotte Toner - Bettina van Wijk
 Leo Besseling - Ted Brandsen - John Brown - Ruben Brugman -
 Giuseppe Canale - Christian Claessens - Kevin Cregan -
Alfredo Fernandez - Christoph Feurer- Raimondo Fornoni -
 Hein Hazenberg - Hans van der Heijden - Sabrino van Kamp -
 Peter Koppers- Jan Linkens - Tibor Markus -
Alexander Money Kyrle - Pierre Paradis - Krzysztof Pastor -
 Pedro Romeiras - Margus Spekkers - Stephen White

- leerlingen (aspiranten, élèves):

Brenda Bood - Melinda Booth - Saskia Krol - Denise Mitsche -
 Francesca Salvadori - Daniëlle Valk - Sandra Verbaas
Robert Bell - Andrew Butling - Johan Greben - Gilles den
 Hartog - Arend van Hoorn - Andrew Kelley - Enrico Mathis -
David Newson - Kees Prince - Till Schmidt Rimpler

Niet-dansers

artistiek leider/choreograaf	Rudi van Dantzig
zakelijk leider	Mr Anton Gerritsen
adjunct zakelijk leider/hoofd	
planning en marketing	Dick Hendriks
choreograaf/ontwerper	Toer van Schayk
hoofd artistieke afdeling	Reuven Voremberg
assistent artistiek leider	<u>Han Ebbelaar</u>
muzikaal leider/dirigent	Adam Gatehouse
hoofd financiële zaken	Mr. Hans van Alphen
balletmeesters	Maria Aradi
	Robert Fisher
	Sonja Marchioli
coördinator Theaterschool	Francis Sinceretti
coördinator Opera-medewerkingen	Aina Bilkins
lichtontwerper	Jan Hofstra
choreologist	vacature
assistent artistieke staf	<u>Benedikt van der Hoeven</u>
videomaster	Henk van Dijk
2e choreologist	Karel Schorer
chef marketing	Kasper van Noppen
reclame en perscontacten	Jeroen Sinnige
	Minou Bijl
	Astrid van Leeuwen
	Yvonne van Popta
secretaresse stichtingsbestuur	
en artistiek leider	Anna-Marie Gelderman
secretaresses	Inge Denekamp
	Judith Pommerel
	Emmie Kalshoven-Wesseling
pianisten	Robin Barker, 1ste pianist
	Jaap Dieleman
	Robert Greuter
	Tilly Langedijk
	Derk Pik
boekhouding	Cor Degeling
	Irma Donker
	Rietje Koning-de Leth

bedrijfsarts
masseur
personeelsfunctionaris
sociaal begeleidster
bediening volgsports

Yvonne Lemette
Toine Schermer
Fred van Beek
Willy Campman
Til Mallee
Elco Bos
Pat Henny-Wallner
Yvonne Koelman
Kees van Kuyk
Joep Merkx

4. ONDERNEMINGSRAAD

De Ondernemingsraad ondervond, in zijn samenstelling, in 1987 meerdere mutaties. Bij de aanvang van het jaar luidde de samenstelling:

- dansers : - Ted Brandsen (voorzitter)
- Rachel Beaujean
- Wim Broeckx
- Lindsay Fischer
- Barbara Leach
- en voorts : - Judith Pommerel - secretaresse (secretaris OR)
- Boudewijn Pleines - assistent artistieke staf

Wegens beëindiging van zijn werkzaamheden bij Het Nationale Ballet trad Boudewijn Pleines in de beginmaanden van het jaar af. Hij werd kort nadien opgevolgd door:

- Hein Hazenberg - danser

Op 29 september vonden, bij enkele kandidaatstellingen, verkiezingen plaats ter voorziening van de aan het eind van hun 2-jaars-termijn aftredende OR-leden: Brandsen, Beaujean en Fischer. Zij werden opgevolgd door, eveneens drie dansers, t.w.:

- Saskia Krol
- Reinbert Martijn (reeds eerder OR-lid) en
- Gilles den Hartog

De vier aftredenden werd, zowel door hun collega's als door de leiding ten volle dank betuigd voor hun belangrijk, doorgaans veel tijd in beslagnemende, werk voor het gezelschap in deze functies.

De Raad bracht ditmaal een bescheidener aantal adviezen uit dan in de op dat punt zo drukke aanloopjaren van Het Muziektheater. In feite beperkte zich dit slechts tot de onderwerpen:

- Herziening ziektekostenverzekering
- Premieheffing omscholingsfonds.

De Raad werd volop betrokken in de beraadslagingen over:

- Interpretatie toepassing dansers-salarisschalen.

Achteraf constateerden leiding en OR dat dit onderwerp in feite object van een officiële advies-aanvraag had behoren te zijn. Niet betrokken werd de Raad in het overleg dat de leiding voerde met de NOS-televisie (zie Hoofdstuk 11) over de - nieuwe samenwerkings-overeenkomst NOS - Het Nationale Ballet.

De leiding kon, achteraf, niet anders dan erkennen dat, gezien het meer duurzame samenwerkingsaspect van deze overeenkomst, het tot een officiële adviesaanvraag aan de leden had behoren te komen.

De Raad vergaderde intensief:

- 26 x in eigen kring
- 10 x in overlegvergaderingen
- 3 x met de voorzitter van het Stichtingsbestuur
- 7 x in gecombineerde OR/directieraadvergaderingen (met Opera, TOM en Muziektheater)

Ingesteld werden de volgende commissies:

- Automatisering
- Vrije dagen planning
- Gebruikersoverleg Muziektheater
- Omscholingszaken
- Pensioenzaken

Van de, in de overlegvergaderingen aan de orde gekomen onderwerpen vermelden wij, in willekeurige volgorde:

- assistent artistiek leider, taakverdelingen artistieke staf,
 - begrotingen 1987 en 1988, tussentijdse cijfers,
 - besteding WAGGS-loonruimte,
 - toepassing omscholingsregeling,
 - speelplanplanningen,
 - fiattering vrije dagen indelingen.
 - buitenlandbeleid,
 - huishoudelijke zaken Nationale Ballet, resp. Muziektheater,
 - technische situatie Muziektheater, in het bijzonder: toneelhuis,
 - film- en televisiezaken,
 - functioneren gecombineerde OR,
 - vrij- en reductiekaarten,
- en als fundamentele onderwerpen:
- kunstenplan Minister van WVC (1988-1992),
 - beheersstructuur Muziektheater.

In zijn eigen vergaderingen bezag en besprak de OR o.m. de onderwerpen:

- herbenoeming bestuurslid Becht,
- scholing OR-leden,
- zittingsverslag 1985-1987,
- huisvesting dansers,
- tekst jaarverslag Nationale Ballet,
- kinderopvang,
- koffie- en theegeld,
- workshop 1987, resp. 1988.

Onze, in vorige verslagen verwoorde, grote waardering voor de taakuitoefening van de OR-leden bleef volop van kracht.

Voor de goede orde zij hier nog opgemerkt dat de Ondernemingsraad voor eigen verantwoordelijkheid, ook zelf een jaarverslag uitbrengt.

5. REPERTOIRE

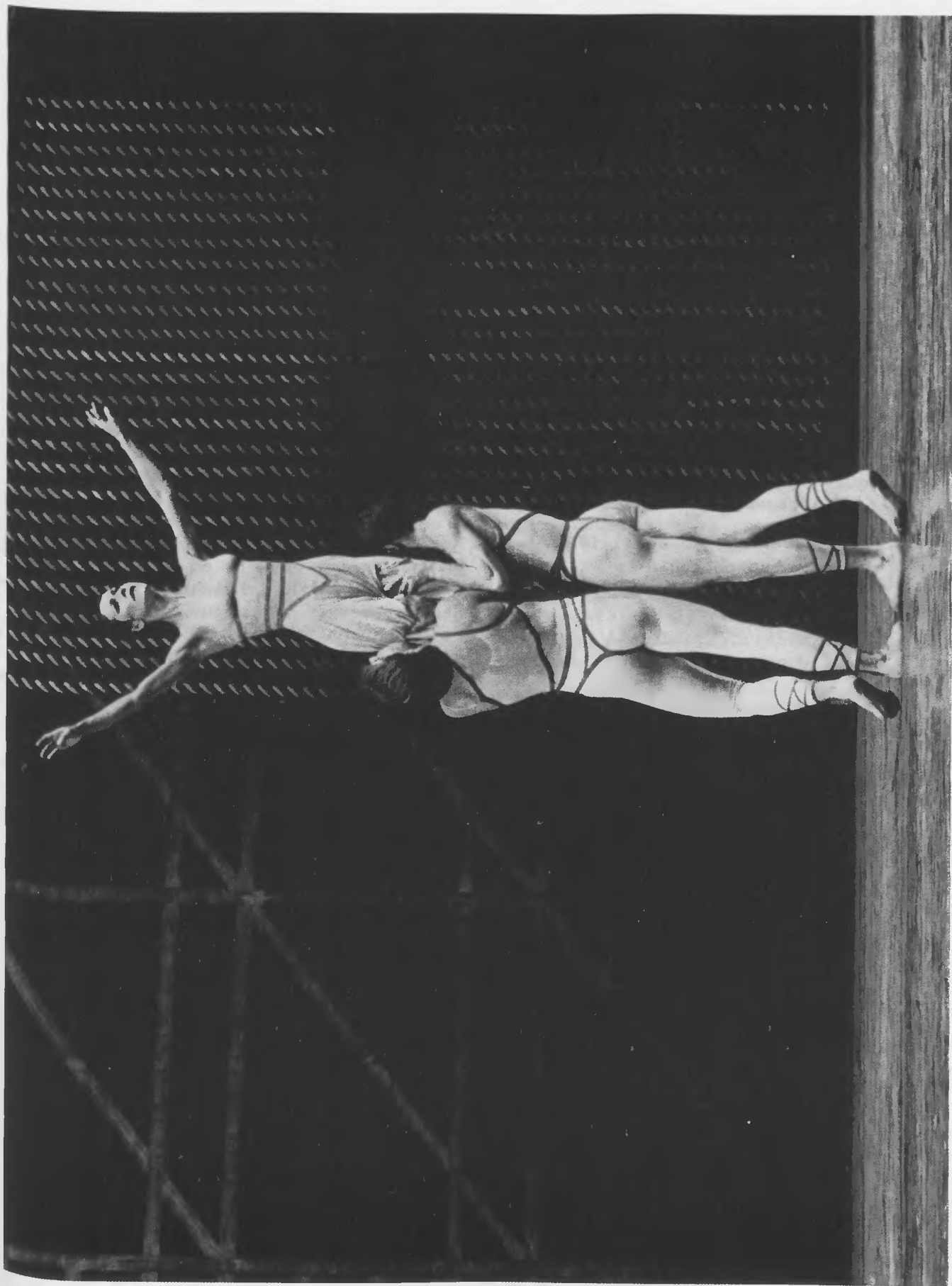
1987 vormde het eerste volledige Muziektheaterjaar voor Het Nationale Ballet. Met name op het gebied van nieuw geproduceerd repertoire werd dat heel duidelijk ervaren.

Naast een alleszins interessante serie nieuwe balletten waren het vooral de drie groots opgezette produkties - Assepoester in april, Buigen of barsten in juni en Shamrock in oktober - die het jaar karakteriseerden. Alle drie betrof het immers werken met lange produktieperiodes, zeer uitgestrekte repetitieseries en voorstellingenreeksen, die de benutting van de toneelmatten van Het Muziektheater volop tot hun recht deden komen.

Voor de minder ingevoerde lezer van een verslag als dit:

- Een ballet als Assepoester (met twee externe Londense repetitoren en de volledige inzet van ons eigen balletmeesters-team, aan wie elk specifieke onderdelen van het werk toevertrouwd werden met presentatie van drie hoofdrollen-bezettingen in de premièreserie, later in het seizoen nog gevolgd door twee nieuwe "koppels"), vergde een circa vier maanden durende repetitieperiode (waarvan één maand geheel voorstellingsloos, alleen al terwille van deze voorbereiding), terwijl het ballet nadien nog in vier latere maanden van het jaar vaak dagelijks repetitiestof nodig maakte.
- Voor het ballet "Buigen of barsten" waren de eerste repetities bijna anderhalf jaar vóór de uiteindelijke première begonnen; weliswaar werd de continuïteit daarvan voor de dansers ongeveer een half jaar onderbroken, maar voor de circa 90 meewerkende koorzangers (allen actief bij de scènische bewegingen betrokken) kon dat niet gepermitteerd worden; het vervolg van de repetities viel deels samen met de Assepoester-activiteiten en geheel samen met de repetitie-inspanningen voor Hans van Manens première voor de openingsmanifestatie van "Amsterdam Culturele Hoofdstad van Europa 1987"; de tijds- en capaciteitspanningen voor die beide repetitieseries beïnvloedde dan ook duidelijk Van Manens kritische standpunten aanzien van de interne werkwijzen bij ons gezelschap
- Ogenschijnlijk minder gecompliceerd was het repetitie-proces voor Shamrock: Carolyn Carlson kreeg als choreografe voor circa 1½ maand de vrijwel volledige repetitie-beschikbaarheid over ruim 30 dansers; de inzetmogelijkheden daarvan werden wel beïnvloed door onze septembervoorstellingen met o.a. de, veel dansersinzet vragende septemserie voor Buigen of barsten; positief was echter vooral dat de voor Carlson gevonden wijze van werken simultane inzet van andere dansers mogelijk maakte voor repetities en voorstellingen van het z.g. Kleine Programma, dat geheel uit Hans van Manen-balletten bestond. De met dit laatste opgedane ervaringen hopen wij zo effectief mogelijk te kunnen ontwikkelen voor een tweetal in 1988 uit te brengen Kleine Programma's, die elk ook synchroon lopen met andere, grotere programma's, qua voorbereidingen en voorstellingen daarvan.

In totaal werden 10 premières uitgebracht, op de hiernavolgende data en locaties. Aansluitend op die lijst volgt dan nog de opgave van de 8 Workshoppremières (waarvan 1 op een uitgesteld tijdstip).

Alexandra Radius in Fantaisies symphoniques

Als premières werden uitgebracht:

- Amsterdam, 13 februari 1987
Het Muziektheater
FANTAISIES SYMPHONIQUES
Choreografie: Jan Linkens
Muziek: Bohuslav Martinu (6e Symfonie)
Decor en kostuums: Hans Slijpen
Lichtontwerp: Jan Hofstra

- Amsterdam, 13 februari 1987
Het Muziektheater
IN DE NACHT KANS OP ONWEER
Choreografie en toneelbeeld:
Toer van Schayk
Muziek: W.A. Mozart (Fantasia in C mineur KV47)

- Amsterdam, 13 februari 1987
Het Muziektheater
BEFORE NIGHTFALL
Choreografie: Nils Christe
Muziek: Bohuslav Martinu
(Dubbelconcert voor 2 strijkorkesten, piano en pauken).
Decor en kostuums: Keso Dekker
Lichtontwerp: Joop Caboort

- Amsterdam, 15 april 1987
Het Muziektheater
ASSEPOESTER (Cinderella)
Choreografie, ontwerp en productie: Frederick Ashton
Muziek: Sergej Prokofjev
Decor en kostuums: David Walker
Lichtontwerp: Hans Ake Sjöquist
Instudering: Faith Worth
Productie-supervisie en regie: Michael Somes

- Amsterdam, 18 mei 1987
Het Muziektheater
SYMPHONIEEN DER NEDERLANDEN
Choreografie: Hans van Manen
Muziek: Louis Andriessen
Kostuums en toneelbeeld: Keso Dekker

- Amsterdam, 12 juni 1987
Het Muziektheater
BUIGEN OF BARSTEN
Choreografie: Rudi van Dantzig en Toer van Schayk
Muziek: Chiel Meijering (Ahnung des Endes)
Decor en kostuums: Toer van Schayk
Lichtontwerp: Jan Hofstra

- Utrecht, 23 september 1987
Stadsschouwburg
THINKING TWICE
Choreografie: John Wisman
Muziek: Philip Glass
Decor en kostuums: Henk Schut
Lichtontwerp: Jos Janssen

- Amsterdam, 15 oktober 1987

Het Muziektheater

SHAMROCK

Choreografie: Carolyn Carlson

Muziek: (gecomponeerd in opdracht van Het Nationale Ballet) Gabriel Yared

Decor en kostuums: Bojena Bienkowska

Licht: Peter Vos

- Amstelveen, 19 oktober 1987

Cultureel Centrum

VIJF SCHETSEN

Choreografie: Hans van Manen

Muziek: Paul Hindemith

Decor en kostuums: Keso Dekker

- Amsterdam, 13 november 1987

Het Muziektheater

HET MYTHISCHE VOORWENDSEL

Choreografie, decor en

kostuums: Toer van Schayk

Muziek: Bela Bartok

Naast deze, in het reguliere repertoire van het gezelschap opgenomen werken werd nog een aantal Workshop-premières uitgebracht (één daarvan als gevolg van een beslissende blessure, eerst in december):

- Amsterdam, 13 juli 1987

Stadsschouwburg

ONE AND ONE IS THREE

Choreografie: Jeanette Vondersaar

Muziek: Alexander Scriabin

Belichting: Roderick van Gelder

'I BEG YOUR PARDON'

Choreografie: Eda Holmes

Muziek: Crystal Gayle en Tom Waits

Belichting: Jan Hofstra

WHERE IS NOW IS WHEN

Choreografie: Raimondo Forni

Muziek: Sergej Prokofjev en Sting

Belichting: Nick Snaas

TWO SIDES OF SILENCE

Choreografie: Kevin Cregan

Muziek: Linton Kwesi Johnson

Kostuumontwerp: Heidi Philippart

Belichting: Jan Hofstra

SOLANMAR

Choreografie: Belle Bonarius

Muziek: Giacinto Scelsi

Kostuumontwerp: Marie-José Prevoo

Belichting: Jan Hofstra

NO WAY

Choreografie: Ted Brandsen

Muziek: Glenn Branca

Belichting: Jos Janssen

GAMES

Choreografie: Krzysztof Pastor
Muziek: Pink Floyd
Decor: Bruno Barat
Belichting: Roderick van Gelder

- Amsterdam, 11 december 1987
De Engelenbak

THAT WHICH GROWS WITH TIME

Choreografie: John Brown
Muziek: Antonio Vivaldi

Onder de hierna te noemen reprises was er een tweetal (Adagio Hammerklavier en Vier letzte Lieder) dat gezien de zoveel grotere Muziektheatertoneelmatten als voorheen, produktietechnisch, première-aspecten vertoonden.
Het overzicht luidt:

- Amsterdam, 18 mei 1987
Theater Carré

LIVE

Choreografie: Hans van Manen
Muziek: Franz Liszt
Kostuums en toneelbeeld: Keso Dekker
Video: Henk van Dijk
Eenmalige uitvoering in het kader van "Amsterdam Culturele Hoofdstad van Europa 1987"

- Amsterdam, 8 september 1987
Het Muziektheater

ADAGIO HAMMERKLAVIER

Choreografie: Hans van Manen
Muziek: Ludwig van Beethoven
Decor en kostuums: Jean Paul Vroom

- Utrecht, 23 september 1987
Stadsschouwburg

VIER LETZTE LIEDER

Choreografie: Rudi van Dantzig
Muziek: Richard Strauss
Decor en kostuums: Toer van Schayk

Dit laatste ballet werd op 13 november in een Muziektheaterversie als vervolg-reprise uitgebracht.

- Amstelveen, 19 oktober 1987
Cultureel Centrum

KWINTET

Choreografie: Hans van Manen
Muziek: Wolfgang Amadeus Mozart
Decor en Kostuums: Jean-Paul Vroom

Van de balletten uit 1986 werden voorts op het repertoire gehouden:
Zoals Orpheus - Diamonds - Serenade - Tsjajkovski pas de deux - Corps - 7e Symfonie - Agon - Sarcasmen - Twilight.

Van de hiervoor vermelde balletten (premières - reprises - lopend repertoire) werden de volgende aantallen voorstellingen gegeven.

Assepoester	28
Buigen of barsten	19
Adagio Hammerklavier	16
Vier letzte Lieder	16
Diamonds	15
Symphonieën der Nederlanden	15
Fantaisies symphoniques	15
Serenade	15
Before nightfall	15
Tsjajkovski pas de deux	13
In de nacht kans op onweer	9
Corps	9
Zoals Orpheus	9
Shamrock	9
7e Symfonie	8
Vijf schetsen	7
Sarcasmen	7
Twilight	7
Thinking twice	6
Agon	5
Live	1

6. VOORSTELLINGEN BINNENLAND

Het aantal binnenlandse voorstellingen kwam in 1987 uit op een totaal van 105. Verdeeld over 80 Amsterdamse en 25 voorstellingen elders in Nederland werd daarmee een eerste stap gezet in de richting die wij ons uiteindelijk voorstellen: een Amsterdams cijfer rond het 1987-niveau en een cijfer van 35 à 40 voorstellingen daarbuiten. Weliswaar ligt dit laatste cijfer ruim boven het 1987-aantal van 25, doch daar dienen twee factoren duidelijk bij in aanmerking genomen te worden:

- in 1987 werden meer dan de helft van de buitenvoorstellingen in het laatste kwartaal gegeven; de tendens gaat zich derhalve pas in het speelseizoen 1987/88 goed manifesteren;
- in 1987 werden door ons nog geen voorstellingen gegeven in het Haagse Danstheater aan 't Spui en in de in het voorjaar 1988 te openen nieuwe Rotterdamse Schouwburg - twee accommodaties, die een belangrijk aandeel in ons buiten-Amsterdamse aanbod gaan krijgen.

Het jaar bestond voor de eerste maal geheel uit speelplanhelften in het Amsterdamse Muziektheater (behoudens een incidentele manifestatie in Theater Carré en twee workshop-voorstellingen in de Stadsschouwburg). Het kon dan ook goeddeels representatief genoemd worden voor onze Amsterdamse presentaties. Dat laatste betrof zowel de voorstellingsaantallen als de bezoekerijfers. De overweldigende publieksbelangstelling van de openingsmaanden stabiliseerde zich op een goed niveau, dat de resultante was van een reeks uitverkochte programma's in de aanvangs- en de slotmaanden van het jaar, en van teleurstellende resultaten onmiddellijk voorafgaand aan, respectievelijk aansluitend op de zomervakantie. Met een aantal van nagenoeg 100.000 Amsterdamse bezoekers per jaar behaalden wij een resultaat, dat wij zelf in de voorbereidingsjaren van Het Muziektheater nog als bovengmatig ambitieus bestempelden. Het totaalcijfer voor het gehele land steeg met circa 8%; na ingebruikneming van de Haagse en Rotterdamse theaters achten wij een niveau van 120 à 125.000 bezoekers aan ons binnenlandse voorstellingen zeker mogelijk.

In aansluiting op hetgeen daarover in ons vorig verslag is geschreven, melden wij dat ook ditmaal besloten is om voor onze Amsterdamse voorstellingen niet tot principiële wijzigingen in het toegangsprijzenniveau over te gaan. Wel wordt in de tweede helft van 1988 een bescheiden verhoging doorgevoerd - gelijkelijk verdeeld over alle rangen - die zijn belangrijkste reden vindt in de ons door de Directie van Het Muziektheater gepresenteerde verhoging van vestiaire- en bespreekgelden. Dan uitkomend op een hoogste toegangsprijs van 45 gulden voor onze z.g. duurdere produkties (avondvullende klassieke balletten), dient bedacht te worden dat:

- enerzijds o.i. daarmee een goed evenwicht bereikt wordt tussen "hetgeen de markt aan kan" en een ook sociaal verantwoord toegankelijkheidsbeleid voor bredere publieksgroepen,
- anderzijds van deze 45 gulden (en mutatis mutandis voor de lagere prijzen) ons zelf slechts een netto-resultaat na aftrek van BTW, vestiaire- en bespreekgeld en z.g. kassa- automatiserings-toeslag rest van Fl. 34,-, op welk laatste bedrag dan nog weer gemiddeld circa 5 gulden aan kortingen voor abonnementen, CJP- en 65+ -pashouders in mindering komt.

Onderbrengen van de theatertoegangspreizen in een lagere BTW-klasse zou o.i. een groter publieksrendement van de, in podiumkunstproducties en -presentaties geïnvesteerde, gemeenschapsgelden zeker ten gevolge hebben!

De voorstellingenaantallen waren als volgt over de verschillende steden in Nederland gespreid (tussen haakjes: 1988).

Amsterdam	80 (74)	Heerlen	1 (3)
Utrecht	5 (4)	Tilburg	1 (1)
Den Haag/Scheveningen	2 (4)	Apeldoorn	1 (1)
Rotterdam	- (-)	Venlo	1 (1)
Groningen	4 (2)	Enschede	1 (1)
Eindhoven	3 (4)	Den Bosch	1 (-)
Nijmegen	2 (1)	Amstelveen	1 (-)
Leeuwarden	1 (3)	Drachten	1 (-)

Totaal voorstellingenaantal: 105 (99)

Bezoekersaantal

- Amsterdam	80 voorstellingen (74) - 99.110 bezoekers (88.726) - gemiddeld 1239 (1199)
- Utrecht	5 voorstellingen (4) - 2.535 bezoekers (2.553) - gemiddeld 507 (638)
- Den Haag/Scheveningen	2 voorstellingen (4) - 1.569 bezoekers (3.353) - gemiddeld 784 (838)
- overige plaatsen	18 voorstellingen (17) - 9.165 bezoekers (9.684) - gemiddeld 509 (570)

Voor het gehele land luidde het jaartotaal:

- 105 voorstellingen (v.j. 99)
- 112.379 bezoekers (v.j. 104.316)
- 1.070 gemiddeld per voorstelling (v.j. 1054)

Naast hetgeen in de eerste alinea's van dit hoofdstuk hier al over vermeld is, wijzen wij voor de niet-Amsterdamse voorstellingen nog op de volgende omstandigheden;

- voor Utrecht geldt dat vanuit die stad en regio relatief het bezoek aan onze Amsterdamse Muziektheatervoorstellingen (die voor een belangrijk deel uitsluitend daar gepresenteerd worden) gemakkelijker is dan vanuit andere streken in het land;
- in Den Haag werden, in afwachting van onze in januari 1988 startende bespeling van het Danstheater aan 't Spui, meer dan een half jaar lang geen voorstellingen in die stad gegeven;
- bij het gemiddeld wat lagere bezoekcijfer voor voorstellingen in overige steden verdient aantekening dat één van de daar gepresenteerde programma's een z.g. Klein Programma, zonder levende orkestbegeleiding en met een beperkter dansersinzet en scènische aankleding, betrof.

De ontwikkeling van ons voorstellingenaantal - met name de gecompliceerde combinatie van Muziektheaterproducties en buitenvoorstellingen - en van onze bezoekcijfers stemmen ons zeker tevreden.

7. VOORSTELLINGEN BUITENLAND

Voor het eerst in de 26-jarige geschiedenis van het gezelschap vond geen enkele voorstelling buitenslands plaats.

De daarvoor voorzienbare reden is in onze over 1985 en 1986 verslagen al aan de orde gekomen. Kort samengevat:

- onze Muziektheaterbespeling beperkt de mogelijkheden tot afwezigheid in Amsterdam van langer dan circa 1½ week, tenzij een compleet programma, qua repetities en voorstellingen, wordt prijsgegeven;
- de beslissing om dit laatste te doen dient op een termijn van circa 3 jaar tevoren genomen te worden;
- de voorzienbaarheid voor onze 1987- en 1988-situatie, qua verplaatsbaarheid en repertoire, was 3 jaar voordien, zonder reële Muziektheaterervaringen op dat moment, amper te bepalen; op die termijn is bijvoorbeeld een aantal buitenlandse kandidaat-partners van ons nog niet aan planning toe, terwijl op het moment dat zulks daar wél het geval is, bij ons inmiddels al andere beslissingen genomen moesten zijn.

De gedachtenwisseling in eigen kring over - de in onze ogen nodige - buitenlandpresentaties van de groep, vond uiteraard wél voortgang. Zonder vooruit te lopen op concrete projecten voor de komende jaren, volstaan wij op deze plaats met één conclusie. Méér n.l. dan in de voorafgaande jaren, denken wij in de periode 1989-1992 ons buitenland-repertoire mede te laten bepalen door onze grote avondvullende produkties. De artistiek volop begrijpelijke aandacht tot dusverre voor allereerst het hedendaagse repertoire van onze eigen choreografen heeft buitenslands een bepaald eigentijsbeeld van Het Nationale Ballet opgeroepen, dat o.i. bijstelling behoeft. Het zal echter duidelijk zijn dat de organisatorische - m.n. qua logistiek, en qua dansersbezettingen - voorbereidingen van tournees met zulk groot repertoire sterk complicerend werken. Het vinden van gezonde financiële uitgangspunten voor dit type tournees is daarbij zeker niet het geringste vraagstuk.

In de loop van de komende anderhalf jaar hopen wij een goed uitgebalanceerd beeld te hebben verkregen van: wat aan Muziektheaterrepertoire, respectievelijk uit de daaraan voorafgaande periode, voor buitenlandpresentaties beschikbaar is, respectievelijk van de daarvoor in concrete contractsmogelijkheden om te zetten belangstelling in andere landen.

v. l. n. r. Coleen Davis, Jeanette Vondersaar en Jane Lord in Before nightfall

8. BIJZONDERE VOORSTELLINGEN, MEDEWERKINGEN

In het verslagjaar vond een aantal speciale manifestaties plaats: enerzijds voorstellingen met een bijzonder karakter, anderzijds deels door derden georganiseerde manifestaties, waaraan Het Nationale Ballet zijn medewerking verleende. De onderstaande opgave daarvan is chronologisch. Daarbij vermelden wij niet langer - zoals in de meeste van onze voorafgaande jaarverslagen - de openstelling van meerdere van onze generale repetities voor een bijzonder publiek, met name leden van de "Vrienden van Het Nationale Ballet". Deze generales, die per definitie vóór elk nieuw programma plaats vinden, hebben inmiddels met name tot functie gekregen om medewerkers van onze medebewoners- Muziektheaterinstellingen collegiaal van onze presentaties te kunnen laten kennisnemen; bijzondere vermelding daarvan elke keer opnieuw zou te ver voeren. Voor een generale als die van 16 december - bestemming van de opbrengst voor een bijzonder doel - is uiteraard vermelding wel gewenst.

De lijst betrof:

- Amsterdam, 1 januari 1987
Het Muziektheater
- Amsterdam, 21 januari 1987
Het Muziektheater
- Utrecht, 4 april 1987
Jaarbeurs-zaal
- Scheveningen, 7 mei 1987
het Circustheater
- Amsterdam, 18 mei 1987
Theater Carré
- Gala-Nieuwjaarsmatinee, ter afsluiting van de 25-jaars-jubileum-viering van Het Nationale Ballet. Presentatie van het daarvoor gepubliceerde Gedenkboek, en uitreiking van de jaarlijkse prijs van de Vereniging van Vrienden van Het Nationale Ballet aan Bruno Barat.
- Medewerking van een 10-tal solisten aan de tweejaarlijkse galavoorstelling van de Stichting Dansersfonds. H.M. de Koningin aanwezig.
- Galavoorstelling voor het Rode Kruis Nederland, met als HNB-inbreng de Pas de deux Don Quichotte en Flower Festival
- Laatste voorstelling van Het Nationale Ballet in het Circustheater, o.m. officieel bijgewoond door burgemeester Havermans.
- Eerste voorstellingsgedeelte (Live) van de openingsmanifestatie "Amsterdam Culturele Hoofdstad van Europa 1987". Bijgewoond o.m. door H.M. de Koningin, ZKH Prins Claus, de ministers van Cultuur uit een

- reeks Europese landen, en vele leden van de Nederlandse regering.
- Amsterdam, 12 juni 1987
Het Muziektheater
 - Amsterdam, 29/30 augustus 1987
Amstel en Waterlooplein
 - Amstelveen, 19 september 1987
Cultureel Centrum
 - Rotterdam, 18 oktober 1987
De Doelen
 - Nijmegen, 1 november 1987
Stadsschouwburg
 - Amsterdam, 21 november 1987
Het Muziektheater
 - Amsterdam, 10 december 1987
Theater Carré
 - Amsterdam, 11 december 1987
De Engelenbak
 - Amsterdam, 13 december 1987
Het Muziektheater
 - Amsterdam, 16 december 1987
Het Muziektheater
 - Tweede voorstellingsgedeelte van bovenvermelde manifestatie, met o.m. de wereldpremière van het daartoe in opdracht vervaardigde Symphoniën der Nederlanden.
 - Amsterdam, Uitmarkt met o.m. pas de deux, resp. fragmenten uit Diamonds, 2e acte Zwanenmeer, Herfstdraden en Tsjajkovski pas de deux.
 - Opening expositie Toer van Schayk.
 - Openingsmanifestatie Wereldkampioenschappen Turnen, 3e deel uit Vier letzte Lieder.
 - Inaugurele rede van Hans van Manen als buitengewoon hoogleraar. Sarcasmen en Twilight.
 - 30-jarig dansers-jubileum Alexandra Radius. Die avond bij bevordering benoemd tot Officier in de Orde van Oranje-Nassau.
 - Gala van de Eeuw, 100-jaar Carré-viering, 3e deel Adagio Hammerklavier.
 - Uitreiking van de Prijzen van het Dansersfonds. Met de uitgestelde Workshop-première van John Browns ballet "That which grows with time".
Muziek: Vivaldi.
 - Medewerking met een aantal dansers in het speciale openingsprogramma voor CASA.
 - Openbare generale repetitie Assepoester, opbrengst voor Culture in Another South Africa (CASA)

9. OPERA-SAMENWERKING

De medewerking, die Het Nationale Ballet in 1987 met dansers-inbreng in operaproducties leverde, was kwantitatief bescheiden, de samenwerking met De Nederlandse Opera binnen de beheersstructuur van Het Muziektheater was zeer intensief.

Gewoontegetrouw melden wij allereerst de Operaprogramma's, waarvoor wij op basis van onze statutaire samenwerkingsrelatie met het collegagezelschap, dansers ingezet hebben. Dit betrof een tweetal produkties, te weten:

- Die Fledermaus (J. Strauss)	- choreografie: Jüra Burth
aantal dansers: 17
aantal voorstellingen: 8
- Cendrillon (J. Massenet)	- choreografie: Micha van Hoecke
aantal dansers: 6
aantal voorstellingen: 8

In de samenwerkingsrelatie met De Nederlandse Opera - met als derde partner de Stichting Muziektheater Amsterdam - binnen de Directieraad van Het Muziektheater kwam een aantal belangrijke punten aan de orde.

In de allereerste plaats melden wij dat - zie ook onze daarop preluderende opmerkingen in ons vorige verslag - dat de dagelijkse samenwerking binnen Grote en Kleine Directieraad van Het Muziektheater weer binnen ordelijker lijnen kwam te liggen dan in de laatste weken van 1986 het geval was geweest. Een belangrijke bijdrage werd daarin geleverd door het ontwikkelen en wederzijds aanvaarden van een min of meer stereotiep planningsmodel voor komende Muziektheaterseizoenen. Na vaststelling, ook door de besturen van de drie instellingen van een aantal wederzijds te respecteren uitgangspunten voor ieders speelplan-opzet, kon aldus gekomen worden tot een vrij gedetailleerde basis-indeling-per-seizoen. Zowel voor voorstellingenseries met hun, onderling, goed uitgebalanceerde première-data, als vooral ook: voor toneeltechnische voorbereidingsbehoeften. Met de over en weer aanvaarding van dat model, dat wij de veelbetekenende titel "Doorbraak!" toekenden, werd bereikt:

- een aan de behoeften van, allereerst, De Nederlandse Opera tegemoetkomende, lang te voren vaststaande indeling van perioden binnen een seizoen, waarbij steeds één van de gezelschappen een duidelijke prioriteit, voor het gebruik van het toneel, verkrijgt;
- eigen verantwoordelijkheid van dat gezelschap, zonder reper-cussies voor de partners, voor nadien daarin aan te brengen wijzigingen, bijvoorbeeld als gevolg van nader gespecificeerde artistieke of planningsinzichten;
- een zo optimaal mogelijk voorstellingsaantal, met een voor het publiek interessante gevarieerdheid, en met de zorg voor artistiek noodzakelijke voorbereidingsperiodes op het toneel.

Aan het adres van de functionarissen binnen onze drie instellingen belast met planningsaangelegenheden past een groot compliment voor het vinden en gedegen uitwerken van hetgeen weinig minder dan de kwadratuur van de cirkel genoemd kan worden.

Aantekening hierbij verdient wel dat de aldus op elkaar afgestemde basis-planningen "vergemakkelijk" zijn door een tweetal hieronder te noemen factoren.

- Allereerst kwam in de loop van het jaar De Nederlandse Opera te staan voor een aantal financiële exploitatieproblemen die tot inkrimpingen van de aantallen uit te brengen produkties, resp. daarvan te geven voorstellingen zouden moeten leiden (die bescheidener "output" zou daarmee uiteraard beter in overeenstemming te brengen zijn met de speelplanuitgangspunten van Het Nationale Ballet en Het Muziektheater);
- De beslissing dat zowel Het Nationale Ballet als De Nederlandse Opera elk 1 x per jaar één programma, zowel qua toneel-repetities als qua première, buiten Het Muziektheater zouden uitbrengen. Met dat laatste wordt uiteraard "ruimte" geschapen voor de dan in Het Muziektheater hun presentaties uitbrengende partners, doch plaatst de "uithuizige" instelling voor een aantal kosten konsekwenties, die ook op dit tijdstip nog niet structureel opgelost zijn.

Van belang was, zeker ook binnen het samenwerkingsverband van de Directieraad, dat De Nederlandse Opera in 1987:

- allereerst weer een zakelijk directeur aanstelde, waardoor de Directieraad op dat moment weer op volle sterkte kwam,
- doch binnen twee maanden nadien zijn intendant uit functie zag treden.

Met name de redenen voor, en de omstandigheden waaronder, van dit uittreden van de heer Van Vlijmen zijn omstandig in de pers aan de orde geweest. Het lijkt ons niet op onze weg te liggen in dit verslag commentariërend in te gaan op deze belangrijke, en sneller dan voorzien plaatsgevonden hebbende mutatie binnen ons collegageselschap. Wél impliceerde dit echter dat opnieuw, rond de slotmaanden van het jaar, de Directieraad als gevolg daarvan incompleet raakte. Mede weer als gevolg daarvan kwam ook de portefeuille Technische Organisatie Muziektheater binnen de Directieraad vakant. Het bestuur van De Nederlandse Opera dat in dezen een voordrachtsrecht jegens de Directieraad heeft, droeg onze zakelijk leider als tijdelijk portefeuillehouder voor. Na het verkrijgen van positieve adviezen van de drie hierbij betrokken Ondernemingsraden, besloot de Directieraad conform. In eerste instantie tot 31 augustus 1988 beheert derhalve Anton Gerritsen dit gedeelte van de Directieraad-taak.

Deze datum van 31 augustus 1988 is ook de datum, waarop de destijds door het Organisatie-advies-bureau Horringa en de Koning geadviseerde Interim-structuur Beheer Muziektheater afloopt. In een overleg dat op 2 juli 1987 door de Minister van WVC met diens belangrijkste adviseurs en twee leden van het Amsterdamse College van B & W gevoerd werd met vertegenwoordigers van besturen en directies van Het Muziektheater, Het Nationale Ballet en De Nederlandse Opera werd besloten tot instelling van een uit die drie instanties samengestelde advieswerkgroep, die de overheden voorstellen zou moeten doen voor het ontwikkelen van een meer definitieve beheersstructuur voor Het Muziektheater. Van de zijde van Het Nationale Ballet namen daarin de bestuursleden De Ruiter, Van Paridon en Witteman zitting. Per ultimo van het verslagjaar had deze commissie zijn werkzaamheden nog niet afgerond.

10. MUZIKALE BEGELEIDING

In 1987 continueerde zich ons muzikale beleid - 'in beginsel alle voorstellingen met live orkestbegeleiding' - in grote lijnen. Voor onze voorstellingen in het Amsterdamse Muziektheater gold zulks voor op één na alle programma's; ook de voorstellingen die van dezelfde programma's elders werden gegeven verkregen alle orkestbegeleiding.

Voor één Amsterdams programma (Shamrock) verstrekten wij, in overleg met de choreografe Carolyn Carlson, een compositie-opdracht aan de Franse componist Gabriel Yared. Diens compositie, waarin electronica een belangrijke rol speelt, zal na 1987, naar wij hopen nog in een interessant aantal vervolgvoorstellingen ten gehore gebracht worden.

Piano- of bandbegeleiding gebruikten wij voor een tweetal, alleen voor buitenvoorstellingen, ontwikkelde programma's. De begrijpelijke behoefte elders in het land tot opnemings van Nationale Ballet-voorstellingen in hun speelplan, plaatst ons uiteraard voor het vinden van oplossingen voor het samenvallen van probleempunten als: scènische afmetingen van het repertoire, inpassing van die programma's in de Amsterdamse programma-cycli, muzikale aspecten. In een tweetal gevallen hebben wij daarbij gekozen voor: flexibel te presenteren, kwalitatief goed repertoire, waarbij de niet-beschikbaarheid van orkestbegeleiding geen artistieke handicap behoefde in te houden.

Incidentele band- of pianobegeleidingen kwamen voorts aan de orde bij bijvoorbeeld Opening Amsterdam Culturele Hoofdstad in Carré (piano) en onze Workshop-voorstellingen. Zie verder hieronder de meer gespecificeerde gegevens.

a. Medewerkingen van het Nederlands Balletorkest

De begeleidingsaantallen voor voorstellingen van onze groep door het Nederlands Balletorkest luiden als volgt:

- in Amsterdam - 58 (v.j. 47), alle in Het Muziektheater
- elders in Nederland - 12 (v.j. 15)

Ook dit jaar werden deze voorstellingen voor het grootste deel door onze muzikaal leider Adam Gatehouse, doch daarnaast deels ook door zijn NBO-collega Roelof van Driesten, gedirigeerd. Een serie van 8 voorstellingen werd geleid door de Nederlandse dirigent Jacques van Steen, met wie wij onze samenwerking zullen voortzetten.

b. Begeleiding door andere orkesten, landelijk orkestenbeleid

Een standpuntinneming van de Rijksoverheid met betrekking tot de aanbevelingen van de Commissie van Royen (zie onze vorige verslagen) kwam uiteindelijk aan de orde in het 'Plan voor het Kunstbeleid 1988-'92'. Al strekte de behandeling van dat plan in de Tweede Kamer zich uit tot na de jaarwisseling - en al is het geenszins zeker dat de voornemens van de minister uitvoering kunnen verkrijgen - van belang is zeker het volgende:

- de minister volgt de hoofdlijnen van het Rapport Heuwerkemeijer (zie ook daarvoor ons vorig verslag) tot inzet

van het Noordhollands Philharmonisch Orkest voor balletbegeleiding;

- op die grond ziet hij af van het volledig effectueren van de aanvankelijk door hem voor dat orkest voorgestane formatiereductie;
- hij concludeert dat het Noordholland Philharmonisch Orkest inmiddels deze begeleidingstaak al feitelijk op zich genomen heeft;
- hij onderkent de behoefte aan vervolgoverleg hierover met de beide betrokken orkesten en de beide balletgezelschappen en neemt in het Kunstenplan een bedrag van f 250.000,- hiervoor op.

Het 'feitelijk op zich nemen' van deze begeleidingstaak door het NPhO slaat op de series, waarin dit orkest in het najaar 1986 en in het najaar 1987 onze groep begeleidde.

Het betrof:

- 9 voorstellingen, alle in Het Muziektheater in Amsterdam.

Te voorzien valt dat in volgende seizoenen in de regel twee van onze programma-series door het Haarlems orkest begeleid zullen kunnen worden. Daarmee zal dan aan een meer dan 10-jarige discussiestrijd, met vallen en opstaan, reeksen onzekerheden en artistieke en financiële disputeren een eind gekomen zijn: een verheugende ontwikkeling voor Het Nationale Ballet, het Noordhollands Philharmonisch Orkest en ons beider publiek.

c. Solistische medewerkingen, kleine ensembles, etc.

Naast orkest-inzet kwamen verdere muzikale begeleidingen voor rekening van:

- eigen pianist(en) van Het Nationale Ballet bij o.m. balletten uit het Hans van Manen-programma en Toer van Schayks 'In de nacht kans op onweer',
- de pianist Reinbert de Leeuw in Theater Carré bij Live op 18 mei,
- twee violisten uit het Nederlands Balletorkest, scènisch als muzikant optredend, in de Assepoester-voorstellingen,
- de violiste Vera Beths in een aantal voorstellingen van Corps (vioolconcert Alban Berg),
- het Amsterdams Balletkoor (Studentenorganisatie CREA) in de drie series van 'Buigen of barsten' (Chiel Meijering),
- de sopraan Young-Hee Kim in 'Vier laatste Lieder' (R. Strauss)

11. TELEVISIE

Het verslagjaar was bescheiden qua gerealiseerde televisieprodukties, het was - voor wat betreft de langere termijn - één van de belangrijkste televisiejaren voor ons gezelschap.

Van ons reguliere repertoire werden in 1987 geen opnamen vervaardigd. Een tweetal kleinere produkties kwam, met inbreng van medewerkers van ons gezelschap, wel tot stand.

Dit betrof:

- Schijnbewegingen - Een NOS-produktie van Piet Erkelens en Pim Marks, waarin, met voetbal-ballet als thema, in woord en beweging parallellen verbeeld werden tussen de respectievelijke generaties:
 - coach - artistiek leider
 - sterspeler - topsolist.Johan Cruijff, Rudi van Dantzig, Marco van Basten en Clint Farha speelden elk hun rollen in werkelijkheid.
- Onze lieve Vincent - Een produktie van Karel Braun over het gelijknamige Workshop-ballet uit 1986 van Raimondo Fornoni en Jeanette Vondersaar over episodes in het leven van Vincent van Gogh, waarin een tiental Nationale Balletdancers optrad.

In 1987 viel echter ook de beslissing over de openingsdatum van het Derde Televisienet in Nederland; gesteld op 4 april 1988. De voorbereidingen daartoe deden het enige jaren tevoren wat uitgebluste overleg tussen de NOS (in zijn functie van zowel coördinerende koepelorganisatie voor het omroepbestel, als in die van programmamaker-zendgemachtigde), Het Nationale Ballet en De Nederlandse Opera weer op gang komen. In het najaar bleek dat van operazijde een langere voorbereidingstijd vereist was om een afronding van een nieuwe driepartijen-samenwerkingsovereenkomst nog in 1987 mogelijk te maken. Het Nationale Ballet en de NOS gingen voortvarend verder en tekenden op 17 december 1987, publiekelijk in Het Muziektheater, een aantal samenwerkingsdocumenten.

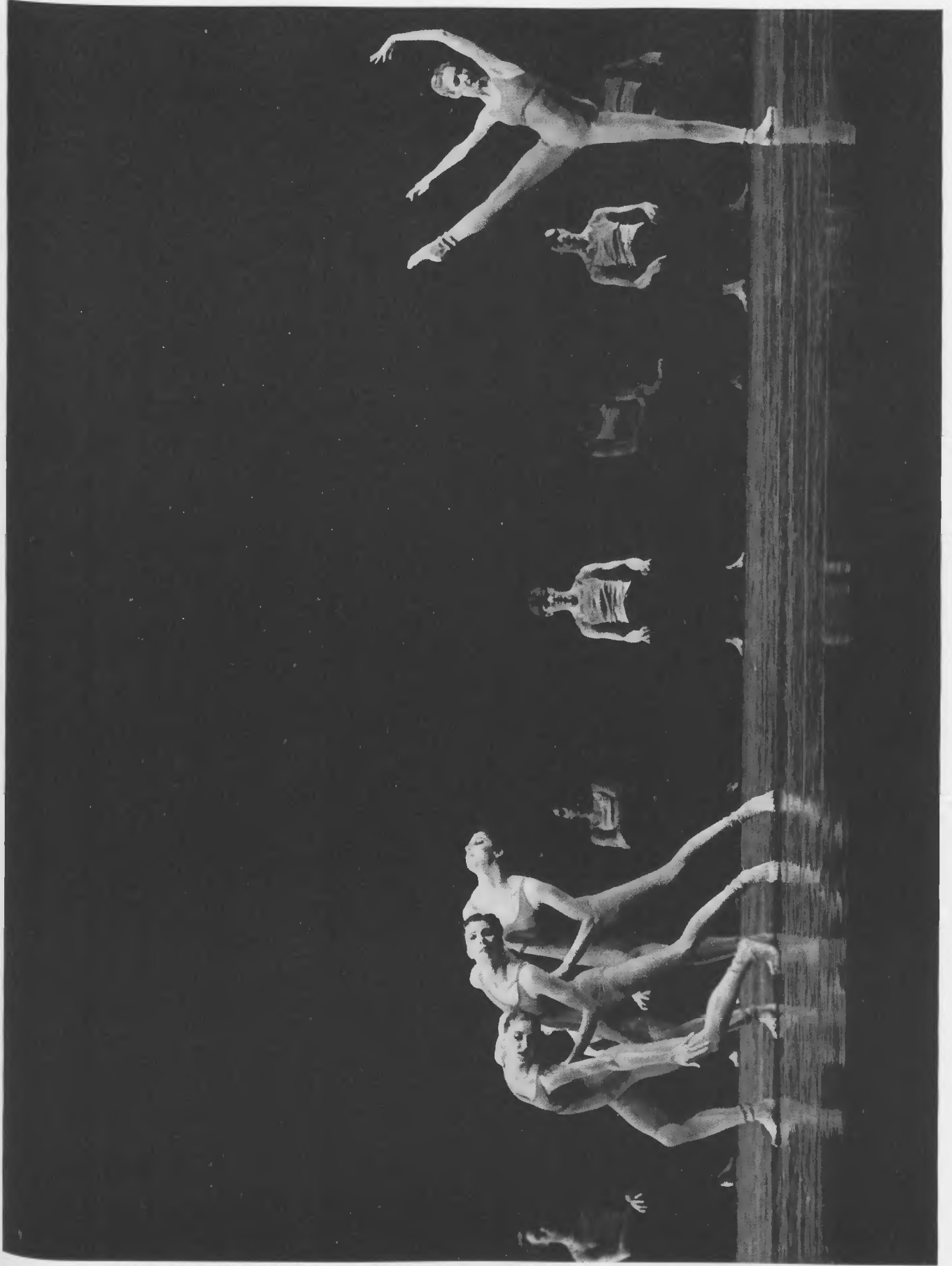
Deze hielden het onderstaande in, alles gericht op de situatie, zoals die na ingebruikneming van het Derde Net, zal ontstaan.

Allereerst een intentieverklaring.

Partijen constateren daarin welke factoren in het verleden belemmeringen hebben gevormd (zendtijd-financiën) en welke factoren betere condities 1988 lijken te bieden (Co-produktiefonds - Stimuleringsfonds - Derde Net - Muziektheatersituatie).

Vervolgens formuleren zij wat de uitgangspunten voor hun daarop gerichte samenwerking zullen zijn, te weten:

- minimaal twee maal per jaar een HNB-produktie door de NOS op te nemen,
- planning daarvan in de maand september van het daaraan voorafgaande jaar,
- mogelijkheid van co-produkties, bijvoorbeeld in de facilitaire- of orkestbegeleidingssfeer,

v.l.n.r. Claire Philippart, Amanda Beck, Rachel Beaujean en Valerie
Valentine in In de nacht kans op onweer

- hoofdlijnen voor het per produktie in concreto te sluiten contract.

Wat dit laatste aangaat, wordt voorzien in basisafspraken ten aanzien van:

- rechtenregeling, m.n. ook voor heruitzending,
- financiële condities,
- verdeling van onderlinge draagplicht voor artistieke en logistieke produktiekosten,
- hoofdlijnen voor de varianten voor studio-, respectievelijk live-opnames.

Wij beschouwen de totstandkoming van deze overeenkomst als een belangrijke verbetering ten opzichte van de impasse-achtige situatie van de laatste tien jaar. Conform het in de intentieverklaring bepaalde zijn ook daadwerkelijk in het najaar 1987 de planningsafspraken voor twee belangrijke registraties in 1988 gemaakt. Daarover bericht ons volgende jaarverslag.

12. MARKETING

Na de opening van Het Muziektheater op 23 september 1986, konden wij ons in ons marketingbeleid meer gaan concentreren op de promotie van en werving voor de voorstellingen van het gezelschap in en buiten Amsterdam.

In de reclameuitingen werd gekozen voor een tweesporen-beleid. Naast de promotie voor elk afzonderlijk programma, werd in 1987 een tweetal institutionele campagnes gelanceerd. Beide campagnes, opgezet in nauwe samenwerking met ons reclame-adviesbureau Bode, Bosman & compagnons, waren gericht op imagobevordering, vergroting van naambekendheid en het werven van nieuw publiek. De eerste campagne, die de veelzijdigheid van ons gezelschap benadrukt (met als uitingen 'Het klassieke van Het Nationale Ballet' en 'Het moderne van Het Nationale Ballet') werd geplaatst in de maanden april en mei in bladen als 'Avenue', 'Cosmopolitan' en 'Haagse Post' en liep parallel aan de abonnementencampagne voor het seizoen 1987/1988. Die abonnementencampagne, door onszelf en via het Amsterdam Uit Buro gevoerd, resulteerde in een stijging in de verkoop van abonnementen met 25%, daarmee komend op een totaal van bijna 34.000 in abonnement verkochte stoelen in Amsterdam, hetgeen bijna 30% van het beschikbare aanbod is.

De tweede institutionele campagne startte in oktober. 'Als je van dans houdt, kom je naar Het Nationale Ballet', positioneerde Het Nationale Ballet als een, op zijn terrein in Nederland uniek gezelschap, waarvan de kwaliteiten optimaal tot hun recht komen in Het Muziektheater. Naast advertenties in dansbladen, tijdschriften en opiniebladen werden voor deze campagne in oktober in Amsterdam ook een 10-tal billboards ingeschakeld.

In aansluiting op het, in afgelopen jaren verrichte marktonderzoek, konden wij ook in Het Muziektheater essentiële publieksgegevens verzamelen, middels door Intomart Qualitatief te Hilversum verricht kwantitatief onderzoek. In april en mei werd in Het Muziektheater een representatieve steekproef gehouden onder bezoekers van de produktie Assepoester. Ook in het onderzoek werden de produkties Still waters van Carolyn Carlson (geprogrammeerd door de Stichting Het Muziektheater) en Doktor Faust van De Nederlandse Opera betrokken. Een samenvatting van de, tot nu toe verrichte marktonderzoeken zal binnenkort gepubliceerd worden.

De samenwerking op marketingniveau met onze beide partners in Het Muziektheater beperkte zich niet tot publieksonderzoek. Conform de in het rapport 'Grondverf' vastgelegde uitgangspunten voor de marketingstrategie van Het Nationale Ballet, De Nederlandse Opera en Het Muziektheater, werken de drie organisaties samen op een breed terrein. Waarbij elk van de drie organisaties verantwoordelijk is en blijft voor promotie van en werving voor de eigen voorstellingen en produkties.

Het willen bereiken en vasthouden van een twee maal zo groot publiek, heeft uiteraard grote konsekwenties voor de strategie en werkwijze van de afdeling marketing.

Naast oplageaanpassingen, uitgebreidere en professionelere distributie, verhoogde plaatsingsfrequentie en grotere en landelijk gerichte mediaspreiding, is ook de toename op seizoensbasis van het aantal verschillende programma's (in en buiten Amsterdam) een aanzienlijke taakverzwaring gebleken. Temeer daar wij er met de opening van Het Muziektheater voor gekozen

hebben alle reclameuitingen zelf te schrijven, vorm te geven en te produceren. De budgetruimte die hierdoor de afgelopen jaren gecreëerd is, is aanzienlijk en bedraagt op jaarbasis inmiddels - geschat - 25 tot 30% van het materiële marketingbudget. Met de benoeming van Kasper van Noppen tot chef marketing, werd verder vorm gegeven aan de realisering van delegatie van verantwoordelijkheden binnen de zakelijke staf.

Een zorgelijke ontwikkeling dreigt zich voor te gaan doen in onze relatie met een aantal theaters buiten Amsterdam waar wij onze voorstellingen presenteren. Steeds vaker blijkt dat theaters niet of nauwelijks meer bereid of in staat zijn gelden vrij te maken voor de promotie van door hen ingekochte voorstellingen en in feite promotie en werving voor onze voorstellingen (en waarschijnlijk ook van andere gezelschappen) geheel op het gezelschap afwentelen.

Het al in het jaarverslag van 1986 aangekondigde materiële marketingbudget voor 1987 bedroeg f. 1.250.000,-, het aantal formatieplaatsen op de afdeling planning en marketing bleef stabiel op 5 2/3.

reclame
publex
amsterdam

**Als je van dans houdt,
kom je naar
Het Nationale Ballet.**

**Het Nationale Ballet.
Daar zie je het.**

(Je stoel staat klaar in Het Muziektheater.)

Billboard: institutionele campagne van Het Nationale Ballet

13. SOCIALE AANGELEGENHEDEN

1987 was een jaar met minder fundamentele wijzigingen in de sociale situatie van groepen van medewerkers van Het Nationale Ballet dan waarvan in een aantal voorgaande jaren sprake was. Wij noemen niettemin enkele punten, die in dit jaar aan de orde kwamen, en die deels structurele gevolgen hebben voor het arbeidsvoorwaardentotaal binnen ons gezelschap.

- Interpretatie hantering dansers-salarisschalen. De sinds enkele jaren beschikbare specifieke Rijks-subsidie voor het optrekken van dansers-salarisschalen (zie ons verslag over 1983) bleek wat meer ruimte te bieden dan destijds was voorzien. Als gevolg daarvan besloten wij tot invoering van o.m.: toekenning van een extra periodiek ingeval van rangbevordering, idem op persoonlijke titel in geval van een bijzondere artistieke prestatie, eenmalige (eveneens op persoonlijke titel) toe te kennen extra periodiek boven het schaalmaximum. Voorts wijzigden wij de onderlinge verhoudingen binnen onze drie middenrangen zodanig dat voor enkele dansers salarisuitloopmogelijkheden in de naast-hogere rang bereikbaar werden.
- Nieuwe salarisschalen artistieke staf. Voor onze balletmeesters en enkele andere artistieke stafleden stelden wij nieuwe schalen vast. Balletmeesters worden als gevolg daarvan thans hoger ingeschaald dan eerste solisten.
- Vaststelling van een interne richtlijn voor opleidingen. De recente ervaringen inzake het aanvaarden van nieuwe taken in Het Muziektheater van een aantal van onze medewerkers maakte systematisering van de, niet alleen dááruit voortvloeiende, opleidingsaspecten wenselijk.
- Wijziging Ziektekostenverzekering. Al zeer geruime tijd kennen wij voor onze medewerkers boven de ziekenfondsverzekeringsgrens een collectieve ziektekostenverzekering, waarin wij als bedrijf 50% van de premiekosten voor onze rekening nemen. Per 1 september 1987 is die verzekering door ons ondergebracht bij het assurantie-concern Nationale Nederlanden, dat ons een aantrekkelijke combinatie van te verzekeren pakket en daarvoor te betalen premies wist te bieden. De kosten daarvan zijn, over de gehele linie genomen, iets hoger, doch de verzekeringsvoorwaarden bepaald aantrekkelijker.
- Aan het Raadgevend Bureau Berenschot verzochten wij een inventariserend onderzoek in te stellen naar het niveau van een aantal van onze hogere salarissen, vergeleken met enkele andere kunstinstellingen en non-profit-organisaties en een globale indikatie vanuit het bedrijfsleven. De daaruit mogelijk te trekken consequenties waren, per het einde van het verslagjaar, nog in bespreking.
- Automatisering. De invoering van automatiseringsapparatuur voor onze financiële administratie en van tekstverwerking gebruik makende afdelingen, leidde tot het volgen van een reeks, vaak korte, opleidingen van meerderen van onze medewerkers en tot het vaststellen van meer gepreciseerde taakomschrijvingen.
- Ruimte-overleg. Ook in 1987 voerden wij het door de Arbeidsvoorwaarden Gepremieerde en Gesubsidieerde Sector voorgeschreven werkgevers-werknemers-overleg met onze

Wim Broeckx als prins, Jane Lord als Assepoester en Robert Fisher en Leo Besseling als de lelijke zusters in Assepoester

Ondernemingsraad. Als resultaat daarvan kwam een prioriteit aan de orde, luidende:

- herstel van het percentage voor de vakantietoeslag op 8%,
- incidentele maatregelen voor bepaalde individuele medewerkers,
- nieuwe salarisschalen balletmeesters en artistieke staf.

Tot onze spijt werden wij voor de eerste maal geconfronteerd met een opvatting vanuit het bedrijf dat de ondernemingsraad in dezen niet als een competent gesprekspartner van de leiding zou moeten worden beschouwd; consequenties voor het loslaten van deze overlegvorm hebben wij daar niet uit getrokken.

14. LANDELIJK DANSBELEID - DIRECTIE OVERLEG DANSGEZELSCHAPPEN

Eén van de belangrijkste gebeurtenissen die zich in 1987 op het landelijk terrein van de Dans afspeelde was de ingebruikneming op 9 september 1987 van het Haagse Danstheater aan 't Spui. Het eerste theater ter wereld dat geheel bestemd is voor het presenteren van dansvoorstellingen en in eigendom is van ons collega-gezelschap Nederlands Dans Theater. Een respectvolle gelukwens aan het adres van dat gezelschap, en in het bijzonder aan zijn directeur Carel Birnie, voor hun, zijn, jarenlange inspanningen om Den Haag een goed geoutilleerd bewonings-bespelings-theater te geven voor de eigen groep en de aldaar te presenteren gastgezelschappen is hier volop op zijn plaats. Voor Het Nationale Ballet wordt het Danstheater aan 't Spui het Haagse presentatie-podium; de eerste voorstellingen van onze groep vonden overigens juist na de jaarultimo plaats.

Het overleg over de bespelingscondities met het Dans Theater vindt evenwel in een andere vorm plaats dan wij meenden te mogen verwachten.

Overheidsbeleid

Het Ministerie van WVC stelde ons in de eerste helft van het verslagjaar in de gelegenheid om met een delegatie van bestuur en leiding ten departemente onze opinies te geven over de aanbevelingen van de Commissie Reehorst. (zie daarvoor ons vorige verslag). Wij hadden de indruk de departementale staf overtuigd te kunnen hebben van het fatale effect dat tableau-inkrimping van onze groep op het landelijke aanbod voor m.n. grootschalig avondvullend klassiek repertoire zou hebben.

De minister publiceerde begin september zijn 'Plan voor het Kunstbeleid 1988-1992'. Aan Het Nationale Ballet werd daarin een korting 'opgelegd' ad 4 ton op onze Rijkssubsidie (zie hiertoe ook Hoofdstuk 16 van dit verslag). Gezien het feit dat een tweetal collega-gezelschappen, t.w. het Scapino-ballet en het Folkloristisch Danstheater, met nog veel desastreuzere maatregelen werden geconfronteerd - rechtstreeks het voortbestaan van die gezelschappen rakend - besloten wij om onze oppositie tegen de 4 ton korting een lagere prioriteit toe te kennen dan de solidariteits-ondersteuning aan deze twee collega-gezelschappen. Een krachtige actie, zowel van DOD-zijde als van vele andere bij de dans in ons land betrokken instanties - waaronder ook de leden van de Commissie Reehorst zelf, die immers hun pleidooi voor 12.5 miljoen meer 'dangelden' genegeerd zagen - leidde tot bijstelling van een aantal ministeriële voornemens. De dag na het publiekelijk maken van dit bijstellingsbesluit hield de Vaste Commissie voor Welzijn en Cultuur uit de Tweede Kamer zijn hoorzitting over het, aldus te elfder ure, bijgestelde Kunstenplan. Hoe welwillend het oor van nagenoeg alle fracties ook was voor onze 4-tons-korting-problematiek, bijstelling via amendementen was er niet het gevolg van. Zie verder ons Hoofdstuk 16: Financiële Situatie.

Directie Overleg Dansgezelschappen

Het DOD functioneerde intensief op zijn hoofdterreinen, t.w.:

- sociale aangelegenheden,
- gecoördineerd optreden van de gezelschappen op het brede

gebied van de in 1987 zo actuele situatie van voorgenomen
beleidswijzigingen bij de overheid op het gebied van de Dans.

Een overleg, eerst vanuit bestuurskring van twee
DOD-gezelschappen, daarna van voorzitter en zakelijk leider van
Het Nationale Ballet, om het Nederlands Dans Theater te bewegen
tot wederom activeren van zijn DOD-lidmaatschap, bleef zonder
resultaat. Het is zeer betreurenswaardig dat in deze zo
bemoedigende situatie van twee nieuwe theaters voor dans in
Amsterdam en Den Haag, het Nederlands Dans Theater zijn onvrede
over het rijks-subsidie-beleid jegens dat gezelschap, gestalte
meent te moeten geven door de collegiale samenwerking binnen de
kring van gezelschappen-werkgevers op non-actief te houden.

15. HUISVESTING

Had dit hoofdstuk in ons 1986-verslag een bovenproportionele aandachtswaarde, in het jaar volgend op de ingebruikneming van Het Muziektheater is de situatie omgekeerd evenredig.

Ons volop thuis voelend in onze ateliers, kantoren en vooral studio's beseffen wij welk een voorrecht wij als bewoners van deze accommodatie genieten. Voor wat betreft de fysieke situatie van ons gebouw van vestiging, melden wij dan ook slechts:

- het nog niet feilloos functioneren van de klimatologische voorzieningen, met name in onze repetitiestudio's;
- een, in ons vorig verslag al gemelde serie "kinderziekten" in met name de technische installaties op en rond het toneel, die met de geen speling latende, ambitieuze speelplanplanning amper gelegenheid boden om daarvoor - onderhoudstijd vergende - maatregelen te nemen.

De beschrijving van die technische aspecten behoort veeleer thuis in het door Het Muziektheater zelf uit te brengen verslag. Vermeld zij slechts op deze plaats dat een intensief onderhoudsprogramma in de juli-augustus-periode een belangrijk deel van deze, vooral door de bespelende gezelschappen zelf ondervonden, grote en kleine ongemakken heeft kunnen ondervangen.

Wel vermelden wij op deze plaats een nog immer acuut financieel punt van onze Huisvestingsituatie.

De op pagina 43 van ons 1986-verslag vermelde onverkwikkelijke situatie rond de z.g. service-lasten - door Het Muziektheater in rekening te brengen aan Het Nationale Ballet, De Nederlandse Opera en het Nederlands Balletorkest, welke drie instellingen de verschuldigheid daarvan, met instemming van het Ministerie van WVC betwisten - is nog immer onopgelost. Geaccumuleerde claims, resp. de betwisting daarvan, vormen een onverkwikkelijke belasting voor de wederzijdse financiële relaties. Mede als gevolg daarvan beschikt, bijna 2 jaar na ingebruikneming van Het Muziektheater, nog geen van de drie bewonende gezelschappen over een door beide partijen geaccordeerd bewonings-, c.q. bespelingscontract.

De rol van de overheden in dezen - in ons vorig verslag aangeduid als "primair dit als hun eigen verantwoordelijkheid beschouwend" - lijkt overigens geleidelijk te devalueren tot de erkenning van het feit "dat er een oplossing moet komen". In welke richting is zeker niet duidelijker dan een jaar geleden.

Wij kunnen echter met vreugde vaststellen dat de opening van Het Muziektheater - gevolgd in 1987 door de ingebruikneming van het Haagse Danstheater aan het Spui en in 1988 door de nieuwe Rotterdamse Schouwburg - beslissende wendingen heeft teweeggebracht in de jarenlang bestaan hebbende achterstandsituatie van ons land op het gebied van accommodaties voor grootschalig theater.

16. FINANCIËLE SITUATIE

In ons vorig verslag meldden wij:

- dat de Rijksoverheid tot subsidie-toezeggingen voor de jaren 1986 en 1987 was gekomen, gebaseerd op een exploitatiebasis van Het Nationale Ballet, die circa 2 miljoen gulden lager lag dan de zg. Commissie-Batenburg voordien geadviseerd had;
- dat wij als gevolg daarvan reeds eind 1986 maatregelen zijn gaan nemen, die ons in het voorzienbaar 'dure' jaar 1987 niet in uitzichtsloze situaties zouden doen belanden, welke slechts met grote artistieke schade oplosbaar zouden kunnen zijn.

Concreet gezegd: onze bedrijfsvoering in de slotmaanden van 1986 diende enige reserves te bieden voor de kostbare 1987-producties van Assepoester, Buigen of barsten en Shamrock.

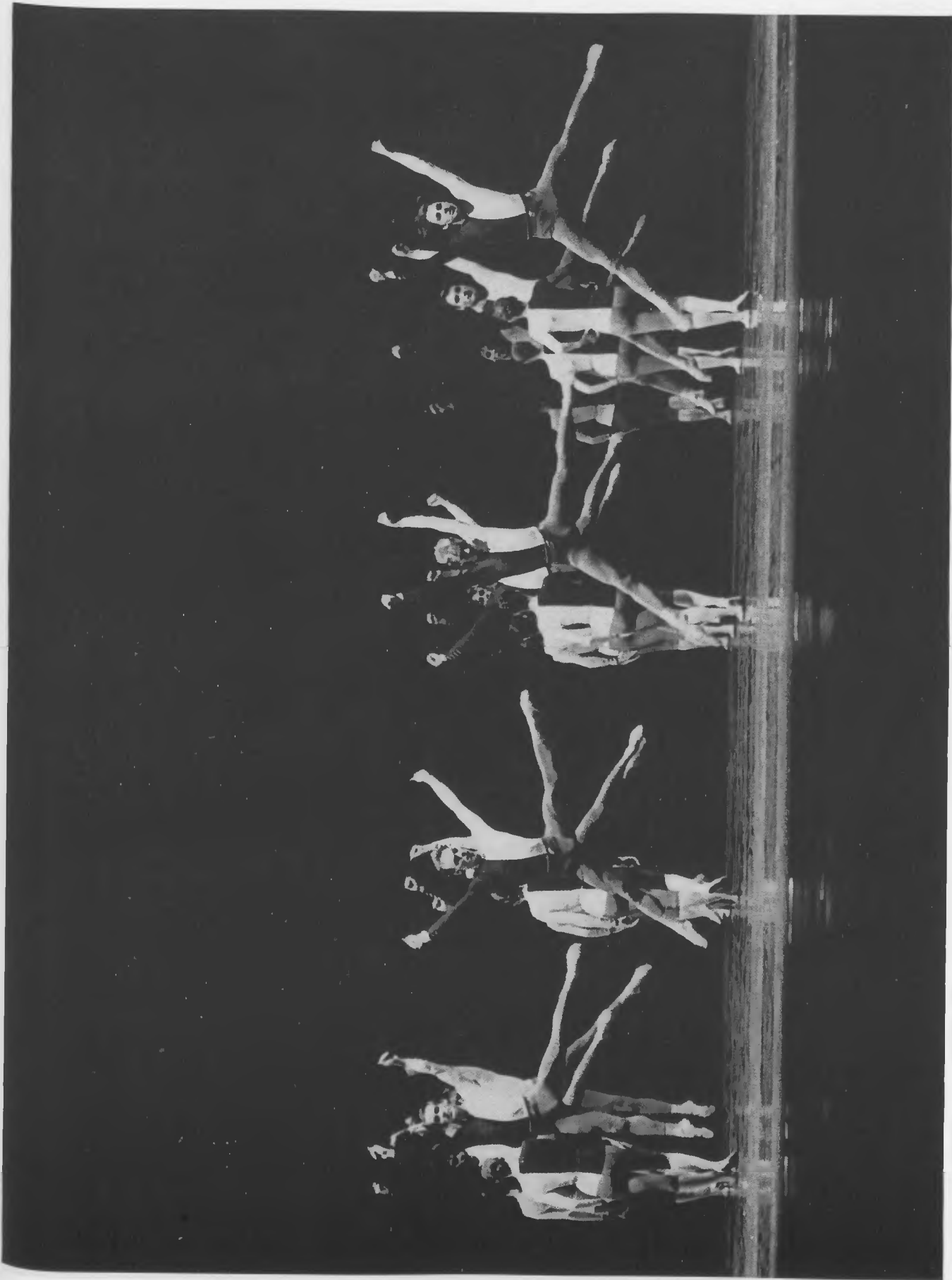
Dat beleid is juist gebleken. Uit het volgende hoofdstuk valt af te leiden dat wij in 1987 niet binnen onze begrotingsbedragen hebben kunnen blijven. Gelukkig echter wel binnen de marges, die het 1986-resultaat ons op dat punt nog bood.

Evenals in 1986, is echter ook in 1987 onze financiële beleidsvoering net zo zeer op het daarop volgende jaar gericht geweest als op het jaar in kwestie zelf.

De tegenwind ontvingen wij ditmaal van de kant van elk van onze beide subsidiegevers die - in het eerst jaar na van kracht worden van de zg. Bestuursovereenkomst tussen deze beide kunstsubsidiënten! - elk verontwaardigd reageerden op de aanslagen die de collega-overheid op onze subsidie-bases in het vooruitzicht stelden. Zulks verliep als volgt.

De Rijksoverheid was allereerst in het bezit gekomen van een aanbeveling van de 'Commissie Reehorst' om Het Nationale Ballet te ontslaan van zijn verplichting tot het leveren van dansinbreng in producties van De Nederlandse Opera. Een tableau-reductie in de orde van grootte van 24 dansers (!) zou een inkrimping van ons subsidie met circa 8 ton met zich mee kunnen brengen, waarvoor andere bestemmingen in de dans-sector werden aanbevolen. Onzerzijds is daarop tegenover het Ministerie, deels met succes, betoogd dat een uiteindelijk tableau-resultaat van het vervallen van onze operainbrengtaak zeker op een beperkter getal dan 24 dansers zou uitkomen en dat een inkrimping van dat tableau met ruim een kwart (!) onomkeerbare consequenties zou hebben ten aanzien van onze uitvoeringsmogelijkheden van avondvullend klassiek repertoire. Het Ministerie leek in eerste instantie overtuigd.

Medio augustus, in de voorbereidingsmaanden voor de begroting-1988 voor de Gemeente Amsterdam legde de Wethouder voor de Kunstzaken de 24 belangrijkste, door de Gemeente gesubsidieerde kunstinstellingen de verplichting op om te inventariseren wat de consequenties zouden zijn van een budgetinkrimping met 5% als gevolg van 'efficiency-maatregelen'. In overleg met onze collega-deelnemers in het zg. Directieoverleg Amsterdamse Kunstinstellingen besloten wij die vraag inhoudelijk zo consciëntieus mogelijk te beantwoorden. Dat viel ons alleen al daarom minder moeilijk, omdat wij voor een bedrag ad ruim 1,5 ton inderdaad 'meevallers' aanwijsbaar konden maken, waarvan het verzwijgen tegenover de overheid niet correct geweest zou zijn. Het College

Symphonieën der Nederlanden, ensemble

van B. en W. besloot - na de jaarultimo gevolgd door de Raad - Het Nationale Ballet niet voor 5% te korten in 1988, doch:

- voor 215.000 gulden (circa 3% van het Gemeente-subsidie);
- per 1 januari 1989.

Inmiddels had echter de Minister van WVC begin oktober zijn 'Plan voor het Kunstbeleid 1988-1992' gepubliceerd. Daaruit bleek dat de Minister niet van zins was om het tableau van Het Nationale Ballet effectief te reduceren, maar dat hij wél van mening was dat: 'door doelmatiger werken, bijvoorbeeld door een betere afstemming van tableau op voorstellingsbezetting, besparingen mogelijk zijn. Een vermindering van f 400.000,- van het rijkssubsidie lijkt mij dan ook een realistische taakstelling'.

Staving met argumenten-uit-de-praktijk hebben wij van Departementswege niet kunnen ontvangen. Ongelukkig genoeg voor ons, bevatte dit Kunstenplan voorts een aantal Ministeriële voornemens, ten aanzien van het toneel- en orkestenbestel in de regio, die voor de onderscheidene Tweede Kamerfracties een electoraal veel dankbaarder punt van kritiek op het Ministeriële beleid vormden dan de tableau-zorgen van Het Nationale Ballet. Het zwaarste geschut dat tegen deze voornemens van de Minister in stelling gebracht kon worden, behoefde niet eens door onszelf schietklaar gemaakt te worden: de Gemeente Amsterdam reageerde met grote verontwaardiging op deze, geheel voor eigen verantwoording, door het Rijk genomen stap en dreigde met een proportionele escalatie-korting van bijna 5 ton volgens de subsidieverdeelsleutel uit de recente Bestuursovereenkomst. Daarop reageerde het Department weer op zijn beurt scherp afwijzend. Een voorstel van de Gemeente Amsterdam om 'de 4 ton dan maar voor gezamenlijke rekening op Het Nationale Ballet te verhalen' bleek voor het Ministerie niet bespreekbaar. Bij de behandeling in de Tweede Kamer van het Kunstenplan bleken alleen de fracties van het CDA en de VVD bereid de Minister hierover tot de orde te roepen; tot de indiening van moties of amendementen liet het parlement het echter niet komen.

Ons financiële perspectief aan het einde van het verslagjaar was derhalve nog alleszins zorgvol. Wij komen daarop in ons 1988-verslag meer concreet terug.

Jeanette Vondersaar en Clint Farha in Buigen of barsten

17. BELANGRIJKSTE FINANCIËLE GEGEVENS

Met alle voorbehoud inzake nog volgende accountantscontrole - in het bijzonder ten aanzien van de in de cijfers verwerkte bijdragen van Het Nationale Ballet in de exploitatie van de Technische Organisatie Muziekthater - volgen hieronder de hoofdstuksgewijze cijfers per de ultimo van het boekjaar 1987. Bij de vergelijking met de tussen haakjes geplaatste 1986-cijfers dient bedacht te worden dat in dat jaar sprake was van een deels-Statdsschouwburg-deels-Muziektheaterperiode, met tussenliggend een lange voorstellingsloze periode.

De cijfers luiden in duizenden gulden. Voorts zijn de 1986-cijfers op enkele punten iets anders gerubriceerd, om vergelijkbaar te zijn met de thans gehanteerde hoofdstukindelingen.

<u>A. Vaste lasten</u>	1987	(1986)
a. Salarissen (inclusief herstructurering dansers-salarissen	7.239	(6.778)
-/- ziekingelden	305	(216)
b. Gastsalarissen	743	(403)
c. Sociale lasten (incl. herstructurering)	<u>1.980</u>	<u>(1.879)</u>
Totaal personeelskosten	9.657	(8.844)
d. Algemene kosten (bewoningshuur Muziektheater, repetitiekosten, PTT, kantoor-, reis- en autokosten, assurantie, accountants, AUB-bijdrage, diversen)	1.905	(1.213)
Alles inclusief TOM-doorbelastingen voor deze zelfde rubrieksgroep		
e. Voorbereidings- en monteringskosten (decors, kostuums, rekwisieten, muziek, licht, video, schoentjes) etc.		
- eveneens TOM-doorbelastingen, o.a. urenaantallen	<u>1.596</u>	<u>(1.250)</u>
Totaal vaste lasten	<u>13.158</u>	<u>(11.307)</u>
<u>B. Variabele lasten</u>		
f. Verplaatsingskosten binnenland (séjours, personenvervoer, decor-transport)	176	(240)
g. Zaalhuren, voorstellingsmarketing	729	(464)
h. Overige voorstellingskosten (o.a. orkesten)	1.866	(1.119)
i. Auteursrechten	<u>346</u>	<u>(116)</u>
Totaal voorstellingskosten binnenland	3.117	(1.939)
Voorstellingskosten buitenland	-	(98)
Totaal variabele kosten	<u>3.117</u>	<u>(2.037)</u>
Totaal lasten	<u><u>16.275</u></u>	<u><u>(13.344)</u></u>

Transport - totaal lasten	16.275	(13.344)
<u>C. Baten</u>		
j. Recettes binnenland (na aftrek BTW)	2.173	(1.598)
k. Saldo televisie	7	(91)
l. Recettes buitenland	-	(153)
m. Overige baten (locale subsidienten, opera-bijdrage)	214	(212)
Totaal baten	<u>2.394</u>	<u>(2.054)</u>
Totaal exploitatietekort	<u>13.881</u>	<u>(11.290)</u>

Dit totaalexplaatietekort ad. 13.881.000 gulden stond tegenover een totaal aan subsidietoelozeggingen ad. 13.695.000 gulden. Het verschil ad. 186.000 gulden werd echter voor 78 mille veroorzaakt door nagekomen inrichtingskosten Muziektheater 1986, die bezien moeten worden tegen de achtergrond van het in dat jaar ontstane exploitatie-overschot. Ook de overige 'overschrijding' bleef overigens nog ruimschoots binnen de, in het voorafgaande jaar ontstane voordelige marge; de verschuiving van in elk geval één kostbare produktie (binnen één speelseizoen) van najaar 1986 naar voorjaar 1987 verklaart veel van deze verschillen.

Op de afzonderlijke hoofdstukken kan het volgende toegelicht worden.

Salarissen

Er was sprake van een bescheiden verschuiving van enkele vaste salarissen naar gastsalarissen. De post gastsalarissen vertoonde daarnaast enkele belangrijke uitschieters, in hoofdzaak voortvloeiend uit de veelzijdig samengestelde externe artistieke inbreng bij de drie grootste seizoenprodukties.

Algemene kosten

Deze rubriek lag circa 10% boven budget, o.m. als gevolg van hogere repetitiekosten en nagekomen start- en inrichtingskosten 1986.

Vorbereidings- en monteringskosten

Deze post lag ditmaal duidelijk onder budget. Het feit dat bijvoorbeeld voor enkele produkties kostbaardere muzikale voorzieningen getroffen moesten worden dan begroot (geboekt deels onder gashonoraria, deels als orkestkosten onder voorstellingslasten) leidde tot inkrumping in de voor decor- produktie voor die baletten bestemde budgetten. Zulks bracht ook weer mee dat het TOM-decor-atelier ons minder uren deklareerde dan voor ons in eerste instantie gereserveerd waren. Tenslotte behoeften in 1987 geen geluidsbanden door het Nederlands Balletorkest voor ons vervaardigd te worden.

Voorstellingskosten

Belangrijk hoger dan verwacht vielen o.m. uit: orkestkosten (versterking voor Assepoester, Symphonieën der Nederlanden, Buigen of barsten), de algemene publiciteitskosten alsmede de auteursrechten. Alleen al de rechten voor de drie Assepoester-series kwamen op een hoger totaalbedrag uit dan wij voordien voor

deze post in een geheel jaar hadden uitgegeven. Lager dan begroot vielen uit de verplaatsingskosten voor voorstellingen buiten Amsterdam, en voorts de z.g. kleinere voorstellingskosten, zoals pianohuur.

De exploitatie van onze programmaboekjes was ditmaal per saldo ongunstiger dan in voorafgaande jaren.

Recettes

Zie daarvoor onze opmerkingen bij het Hoofdstuk Voorstellingen Binnenland. De matige cijfers voor de maanden juli en september konden ruimschoots gecompenseerd worden in de overige seizoenmaanden.

Wim Broeckx in Thinking twice

18. SLOT

Zoals altijd verschijnt een verslag als dit enkele maanden na de datum van de daarin als laatste genoemde gebeurtenissen. De verslagtekst sluit af met de Assepoester-serie in Het Muziektheater. Veel van de lezers hebben inmiddels al onze nieuwe Zwanenmeerproduktie kunnen zien. Een artistieke gebeurtenis, die een nieuwe mijlpaal voor ons gezelschap vormt.

Mutaties in de groep hebben in de tussenliggende maanden ook al weer plaats gevonden. Besluitvorming over onze financiële toekomst bij de overheden is - helaas in voor ons niet gunstige zin - verder afgerond. Anderzijds is inmiddels ook weer een eerste, bescheiden maar wel belangrijke, presentatie buitenlands tot stand gekomen.

En vooral: honderdduizenden Nederlanders hebben op Tweede Paasdag rechtstreeks vanuit Het Muziektheater de ingebruikneming van het televisienet Nederland Drie met een uitzending van onze integrale Zwanenmeer-produktie kunnen beleven.

Een bedrijf als het onze kent zijn vele zorgen, zijn spanningen op vaak de meest onverwachte momenten, maar het kent vooral ook zijn grote voldoeningen. In arbeidsvreugde, niet zelden de omvang aannemend van passie voor het vak. En dat in het stimulerend besef dat zo velen daarin kunnen delen.

In de band met ons - gelukkig zo grote - publiek neemt de schrijvende pers een belangrijke intermediaire functie in. De wijze waarop zij dat, in kritische en lovende zin, in 1987 heeft gedaan, vindt zijn weergave in de hierachter volgende pagina's.

Rudi van Dantzig

Anton Gerritsen

19. PERSREACTIES

Het eerste programma in het verslagjaar 1987 bestond uit werken van drie Nederlandse choreografen. Jan Linkens en Nils Christe zetten beiden hun balletten op muziek van de Tsjechische componist Bohuslav Martinu. Toer van Schayk presenteerde, naast zijn voor de opening van Het Muziektheater gecreëerde Zoals Orpheus, een nieuw ballet gezet op muziek van Wolfgang Amadeus Mozart.

FANTAISIES SYMPHONIQUES

Jan Linkens koos de Zesde symfonie van eveneens Bohuslav Martinu voor zijn, aan Alexandra Radius opgedragen, nieuwe ballet. De recensies waren niet eensluidend. Zo schreef Luuk Utrecht (De Volksrant): 'Vooral de verscheurdheid en agitatie van Martinu's Symfonie weet hij niet te hanteren. Zijn voornamelijk sierkunstige choreografie steekt daardoor vaak lauw af bij de muziek'.

Ine Rietstap (NRC/Handelsblad) schrijft daarentegen: 'De opzet van Linkens werk was heel boeiend... De bewegingen die Linkens gebruikt zijn krachtig en toch vloeiend!'. Ondanks de tegengestelde tenor van beider beschouwingen zien zowel Luuk Utrecht als Ine Rietstap in Fantaisies symphoniques een duidelijke blijk van vooruitgang, en een nieuwe ontwikkeling in Linkens choreografische werk.

Eva van Schaik (Trouw): 'Het komt mij voor dat Linkens zich vooral in zijn muziekkeuze vergrepen heeft. Uit het doelloos voortwervende ballet, waarin veel mooie momenten zitten, spreekt vooral onrust en bezetenheid'.

Ariejan Korteweg (Leids Dagblad): 'Fantaisies symphoniques is zijn meest expressieve werk tot nu toe!'.

Algemeen Dagblad (Nicole Blik): 'De choreograaf houdt keurig greep op zijn werk, zodat de jachtige structuur het ballet nog niet op hol doet slaan... De beste onderdelen van het werk waren de ensembleballetten'.

BEFORE NIGHTFALL

Nils Christe maakte Before nightfall drie jaar geleden voor het Ballet van de Parijse Opera. Het werd het eerste werk van zijn hand dat bij Het Nationale Ballet op het repertoire staat. Bij het publiek oogstte het ballet zeer veel bijval. Ook de recensenten waren vol lof. Enkele koppen van recensies: 'Schitterend ballet van Nils Christe (Volkskrant)', 'Fel werk Nils Christe bij Nationale Ballet' (NRC/Handelsblad), 'Nils Christe heeft geen verhaal nodig' (Haarlems Dagblad), 'Before nightfall is af' (Parool).

Martinu's dubbelconcert voor twee strijkorkesten, piano en pauken straalt een sterke dreiging uit; hij componeerde het vlak voor het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog.

Eva van Schaik (Trouw) vindt Christe's benadering van een grote muzikale gevoeligheid getuigen. Zij schrijft hierover: '.. Christe weet de toonzetting (van de muziek, red.) doeltreffend te verbeelden. Before nightfall is een technisch veeleisend ballet voor twaalf dansers, waarin drie briljante pas de deux de spanningsboog met een onheilspellende beklemming aanscherpen'. Even verder schrijft Van Schaik: 'Met dat ballet bewijst hij (Nils Christe, red.) definitief over een eigen signatuur te beschikken'.

Ine Rietstap (NRC/Handelsblad): 'Het is een fel, uiterst geladen werk vol expressieve kracht en ontstemde dreiging en met grote volle zwiepende bewegingen volledig samengaan met de rusteloosheid en de energie van de muziek'.
Verschillende recensenten zien overeenkomsten tussen de werken van Christe en Hans van Manen.

Luuk Utrecht (De Volkskrant): 'Christe is wel te beschouwen als de beste leerling van Van Manen. De laatste lijkt veel invloed op hem te hebben'. 'In het algemeen is de choreografie trouwens zeer zedreven en fel, wat door de schitterende, terecht luidkeels bejubelde uitvoering ook overtuigend werd vertolkt. Vooral Coleen Davis en Jeanette Vondersaar waren fascinerend'.

Hans Vogel (Het Parool): 'De groep heeft hem de ideale dansers aangereikt voor een evenwichtig, stijlvol, spannend en soms opwindend, verrassend rijp werk'.

Algemeen Dagblad (Nicole Blik): '.... een werk waarvoor het publiek in Het Muziektheater recht op het puntje van de stoel ging zitten'.

IN DE NACHT KANS OP ONWEER

Toer van Schayks - op het laatste moment ingelaste - nieuwe ballet riep bij een aantal recensenten associaties op met Hans van Manen.

Hans Vogel (Het Parool): 'Na de reprise van Toer van Schayks intrigerende Zoals Orpheus kon het publiek naar zijn verrassings-première 'In de nacht kans op onweer' kijken. In een opvallend aan Hans van Manen herinnerende stijl....'.

Ariejan Kortweg (Leids Dagblad): '... het doet allemaal heel sterk aan Van Manen denken'. Verder schreef Kortweg: 'Het is in elk geval een adembenemend spannende dans, waarin Van Schayk zich bedient van een speelse en sobere stijl die we niet van hem kennen!'.

Eva van Schaik (Trouw): 'Het gebruik van de stoelen en een hecht mannenfront, waaruit een solist (Kevin Cregan) naar voren treedt om de harmonie van de vrouwen extra reliëf te geven, doet mij sterk denken aan recente Van Manen-balletten voor Het Nationale Ballet'.

Ine Rietstap (NRC/Handelsblad) schreef over Van Schayks nieuwe creatie: 'Dit ballet heeft veel weg van een schets die op veel plaatsen nog moet worden ingevuld'.

Nicole Blik (Algemeen Dagblad): 'Overrompend is het allemaal niet, wel lichtvochtig en sympathiek'.

ASSEPOESTER

Assepoester is een voorbeeld van het avondvullend (neo-)klassiek-romantisch repertoire dat zich tot op de dag van vandaag heeft kunnen handhaven. Sir Frederic Ashton, grondlegger van de Engelse stijl, creëerde met dit sprookjesballet het eerste avondvullende ballet van Engelse origine. Algemene teneur van de recensenten: lof voor het initiatief om deze, bij uitstek Engelse, ballet-klassieker in Nederland te presenteren. De waardering voor de choreografie, en de door David Walker speciaal voor Het Nationale Ballet herziene vormgeving liepen uiteen.

Pierre Paradis (jester) in Assepoester

Ine Rietstap (NRC/Handelsblad): 'Ook in Nederland lijkt Assepoester een hit te worden getuige de enthousiaste reacties. Er is ook veel te genieten, zoals inderdaad zeer fraaie en imposante decors, de rijke kostumering, de interessante solopartijen en de grappige karakterisering van de twee lelijke zusters'.

Luuk Utrecht (De Volkskrant): 'Hiermee is niet gezegd dat Ashtons Assepoester een meesterwerk is. Want hoewel zijn ballet veel charme heeft en als een aanwinst kan worden beschouwd, zijn er erg veel zwakke plekken... Waar Prokofjev het muzikaal liet afweten, daar wist Ashton choreografisch dikwijls ook geen raad'.

Hans Vogel (Het Parool): 'Het Nationale Ballet heeft met de presentatie van deze balletklassieker andermaal een gouden greep gedaan in het wereldrepertoire'.

Eva van Schaik (Trouw): 'Geen moment is onbenut gelaten om - conform de Engelse balletnormen - huiselijke taferelen met Dickensiaanse dramatiek op te sieren, majestueuze bal-scènes met imposante kledij in elegante ensemble-dansen op te tuigen en de illusie van het sprookje met zulke feeërieke theatermiddelen te presenteren, dat zelfs de reclame voor Barbie op Sky-channel erbij verbleekt'.

Ariejan Korteweg (Leids Dagblad): 'De muziek van Prokofjev is te kleurloos, de paleisscènes zijn te voorspelbaar, de pas de deux hebben te weinig eigens. Het is vooral dankzij de chique aankleding en meer dan levensechte decors dat Assepoester toch nog een redelijk onderhoudend schouwspel is'.

René Frank (Telegraaf): 'Tijdens de première waren dan ook de open doekjes niet meer te tellen en vooral de pracht van de balzaal maakte grote indruk'.

Conrad van de Weetering (Algemeen Dagblad): 'Niemand hoeft zich bij deze Assepoester te vervelen, want er is veel te zien. Maar het lijkt wel of de makers ervan niet meer in dans geloven en alleen maar kunnen denken in een overdaad aan danstechniek, karikaturaal spel en decoratie'.

Anton Koolhaas (Vrij Nederland): 'Frederick Ashton heeft overtuigender balletten gemaakt, met heel wat meer spankracht. Het Nationale Ballet zou dat zeker kunnen opbrengen met een heel wat overtuigender voorstelling dan deze ...'.

Eva van Schaik (Trouw): 'Jane Lord danste de titelrol en bleek in veel opzichten een schot in de balletroos... Aan Wim Broeckx de taak haar stralende verschijningen te evenaren. Het lukte hem bij vlagen, vooral in zijn sprongen en pirouettes'.

Over de 'lelijke zusters' schreef zij: 'Het is vooral aan Fishers subtiele acteervermogens te danken dat deze gewaagde travestierol, die heel snel in onverbidelijke ongein kan vervallen, een succes is'.

Ine Rietstap (NRC/Handelsblad): 'Jane Lord was vooral een mooie en lieve Assepoester. De meest uitgebalanceerde en doordachte interpretatie komt van Karin Schnabel'.

'Van de drie voorradige prinsesjes vond ik Wim Broeckx de meest overtuigende... Bij de feeën blijken Valerie Valentine, Valerie Clark en Coleen Davis het sterkst naar voren te komen... Pedro Romeiras (samen met Besseling, red.) gaf een geheel eigen, genuanceerde en uitstekend volgehouden interpretatie van de onhandige timide zuster'.

Luuk Utrecht (De Volkskrant): '... een briljante Pierre Paradis (als de nar, red.)...Aangevoerd door de goede fee, die met

meeslepemde vervoering wordt gedanst door Jeanette Vondersaar... Leo Besseling en Robert Fisher waren in deze groteske rollen uitstekend op dreef... Hun grote duet tijdens het paleisfeest (Jane Lord en Wim Broeckx, red.) werd dan ook een overtuigend liefdesblijk'.

Leo Vromans (Arnhemse Courant): 'Jane Lord als Assepoester is om te stelen... Jeanette Vondersaar was een trefzekere, dominerende en danstechnisch sublieme Fee, en de Nar van Pierre Paradis buitelde en sprong virtuoos door het verhaal... Over de verrichtingen van het corps de ballet niets dan lof'.

Jan Baart (Haarlems Dagblad): 'De aankleding is prachtig en de rolbezetting is goed'.

SYMPHONIEËN DER NEDERLANDEN

De openingsmanifestatie van 'Amsterdam Culturele Hoofdstad van Europa 1987' bestond geheel uit balletten van Hans van Manen. Naast reprises van Live en Corps, ging Van Manens Symphonieën der Nederlanden, gezet op de gelijknamige muziek van Louis Andriessen, in première.

Ine Rietstap (NRC/Handelsblad): 'Symphonieën der Nederlanden is misschien niet Van Manens meest imposante schepping maar wel een die weer overtuigend zijn vakmanschap bewijst en zijn muzikaliteit. Want de lang niet eenvoudige muziek van Louis Andriessen wordt uitstekend geïnterpreteerd'.

Luuk Utrecht (De Volkskrant) is beduidend minder positief over Van Manens creatie. Zo schreef hij: 'Een teleurstelling vormde Symphonieën der Nederlanden, dat deze avond in première ging... Want zijn Symphonieën der Nederlanden - voor 24 dansers gezet op de gelijknamige muziek van Louis Andriessen - is inhoudelijk nogal wezenloos en alleen als sierkunst geslaagd'.

Eva van Schaik (Trouw): '... degelijk, streng en strak maken zij (de dansers, red.) taptoe-achtige patronen, waarin prachtige optische effecten ontstaan'.

Caroline Willems (Haagsche Courant): 'Van Manen weet als geen ander spanning op te roepen met het schuiven van strakke lijnen'.

Jan Baart (Haarlems Dagblad): 'Louter visueel is het effect van Symphonieën der Nederlanden ...'.

Marcel-Armand van Nieuwpoort (Financieel Dagblad): 'De choreografie leek wel op een achternamiddag in elkaar gezet, wat het overigens niet minder onderhoudend maakte'.

Hans Vogel (Het Parool): 'Een voltreffer van meester Van Manen, zoals het deze avond drie keer raak was'.

Nicole Blik (Algemeen Dagblad): 'Het ballet is weliswaar helder en oogt verzorgd met de ingenieuze belichtingstechniek en de suggestieve kostuums van Keso Dekker, maar mist de kracht en spanning die we van Van Manen gewend zijn'.

Keso Dekker kreeg veel lof toegezwaaid.

Ine Rietstap (NRC/Handelsblad) was hierin het meest uitgesproken: 'Schitterend. Is er geen prijs voor kostuum- en toneeldecorontwerpers te creëren?'.

BUIGEN OF BARSTEN

Van Dantzigs Buigen of barsten bleek bij zowel publiek als recensenten voor- en tegenstanders te hebben. Eén ding is duidelijk: Buigen of barsten liet niemand onberoerd.

Luuk Utrecht (De Volkskrant) is geïmponeerd door Van Dantzigs creatie. Zo schreef hij: 'Een ballet dat als een blok beton op je neer komt... Zo'n verpletterende emotionele ervaring heb ik alleen bij oudere stukken van Pina Bausch meegemaakt. Buigen of barsten kun je dan ook zien als de belangrijkste gebeurtenis in het Nederlandse danstheater van de laatste jaren'.

Ine Rietstap (NRC/Handelsblad): 'Van Dantzig lijkt hoe langer hoe meer verstrikt te raken in zijn eigen gevoel van machteloosheid om wat hem bezielt bondig in dans over te brengen'.

Manja Siebrecht (Nieuwe Noordhollandse Courant): 'maar de juichers hadden de overhand. En terecht, want ook dit werk getuigt van het grote en heel bijzondere kunstenaarschap van Rudi van Dantzig, waarbij de inbreng van Toer van Schayk niet meer weg te denken is'.

Conrad van de Weetering (Algemeen Dagblad): 'Het ballet is aanzienlijk minder genuanceerd dan de muziek en laat je na zeventig minuten murw gebeukt in de zaal achter te midden van veel overtuigend boe-geroep en enig applaus als waardering voor de dansers die deze krachtproef toch maar doorstaan'.

Anton Koolhaas (Vrij Nederland) schreef kort en krachtig: '...ruim een uur lang gezeurd over het wereldleed'.

Hans Vogel (Het Parool): 'Buigen of barsten levert een ontgoochelende ervaring op en maakt de kijker murw'.

Jan Baart (Haarlems Dagblad): 'Ondanks een aantal fraaie choreografische passages en zonder meer schitterende prestaties van de dansers, komt Buigen of barsten toch voornamelijk over als een uit zijn krachten gegroeid vertoon'.

Rudi van Dantzigs gave om grote groepen te regisseren wordt door alle recensenten beschreven en geprezen.

Ine Rietstap (NRC/Handelsblad): 'Wat Van Dantzig met die amateurbewegers (het Amsterdams Balletkoor, red.) heeft gedaan is ronduit schitterend en bewijst zijn in de laatste jaren sterk ontwikkelde gave om grote groepen te regisseren'.

Luuk Utrecht (De Volkskrant): 'Naast schitterende dansscènes, vol spartelende en stuiptrekkende bewegingsthema's, zorgt vooral de grandioze bewegingsregie voor het koor steeds weer voor blikvangers'.

Caroline Willems (Haagsche Courant): 'Rudi van Dantzig laat weer eens zien, dat hij grote groepen schitterend kan hanteren'.

Manja Siebrecht (Nieuwe Noordhollandse Courant): 'Fascinerend is echter om te zien wat de choreograaf met de 80 koorleden heeft gedaan'.

René Frank (Telegraaf): '... zijn meesterschap op het gebied van massaregie'.

Over de dansers werd zeer positief geschreven. Zo schreef

Luuk Utrecht (De Volkskrant): 'Er wordt schitterend gedanst, met als uitblinkers naast Farha vooral Jeanette Vondersaar, Joanne Zimmerman en Valerie Valentine'.

Ine Rietstap (NRC/Handelsblad): '... en tot nadenken stemmend blijven voor mij de beelden van zeer fraaie, zeer vakkundige dansers - Clint Farha en Jeanette Vondersaar voorop - die met grote overtuiging aan het werk zijn'.

THINKING TWICE

De première van John Wismans Thinking twice vormde een zeer succesvol onderdeel van het, speciaal voor buiten het Amsterdamse Muziektheater samengestelde, drie Nederlandse choreografen-programma. Naast Wismans premièreballet bestond het programma uit de reprises Fantaisies symphoniques van Jan Linkens en Vier laatste lieder van Rudi van Dantzig.

De kop 'Danser John Wisman schiet in de roos met nieuw ballet' in De Volkskrant geeft een goed beeld van de algemene teneur in de recensies. Zo schreef Luuk Utrecht (De Volkskrant): '... te oordelen naar de staande ovaties en het gejuich bij de première in de Utrechtse Stadsschouwburg heeft Wisman een schot in de roos gedaan. Zijn ballet is dan ook heel meeslepend gezet op delen uit muziekstukken van de minimalistische componist Philip Glass'. Even verder schrijft Utrecht: 'De stimulerende of zelfs opwindende werking die van Glass' muziek uitgaat, heeft Wisman meestal fraai opgevangen in zijn dansbeelden... De meer individualistische scènes zijn echter niet goed uitgewerkt en missen zeggingskracht'. Verder constateert Utrecht in het gebruik van voornamelijk eenvoudige passen een verwantschap met Carolyn Carlson. In de vele wervelende en krachtig zwiepende bewegingsthema's ziet Utrecht een verwantschap met Jiri Kylian. Over de dansers in het toneelbeeld van Henk Schut schrijft Luuk Utrecht: 'De ovaties golden niet alleen de choreograaf maar ook de van het begin tot eind, gedreven uitvoering door alle dansers. Bovendien deelde ontwerper Henk Schut terecht in het succes'.

Ine Rietstap (NRC/Handelsblad): '... niet alleen bleek Wismans werk een doorslaand succes te zijn, ook de andere onderdelen (Fantaisies symphoniques en Vier laatste lieder, red.) staan garant voor een dansvoorstelling van zeer hoog niveau'. 'Sterke lichaamsimpulsen, gecompliceerde armbewegingen, wijde sprongen, over de grond glijdende wentelingen en een hoog tempo geven de compositie een grote kracht en een meeslepende drift...

Uitblinkers waren Karin Schnabel, Wim Broeckx en Fred Berlips'.

Isabelle Lanz (Trouw): 'Maar gelukkig blijft het niet bij mooie plaatjes alleen. Ook op de minimal music van Glass heeft hij een antwoord ... Het stuk is niet van a tot z zo hecht, soms heeft hij zich te weinig beperkt en hij vermengt opnieuw puur abstracte dans met een wat vage anecdotiek. Maar in de overgangen tussen de delen betoont Wisman zich een goed regisseur'.

Jan Baart (Haarlems Dagblad): 'Op zich misschien niet eens zo originele bewegingen zijn door hem op fragmenten muziek van Philip Glass met zo'n vaart en variatie gezet, dat er een heel nieuwe indruk ontstaat'.

Conrad van de Weetering (Algemeen Dagblad): '... weet de choreograaf ons zodanig te boeien, dat zelfs het geestdodende gestamp van de muziek nog te verdragen is'.

SHAMROCK

De Amerikaanse, nu vooral in Parijs werkende choreografe en danseres Carolyn Carlson, creëerde in opdracht van Het Nationale Ballet het avondvullende ballet Shamrock. De recensies waren, op een paar uitzonderingen na, jubelend. Enkele koppen: 'Carlson slaat met fraaie Shamrock nieuwe wegen in' (De Volkskrant), 'Shamrock: als kaleidoscoop van dromen' (NRC/Handelsblad), 'Shamrock is oogstrelend ballet' (Trouw), 'Carlson bijna geestverruimend' (Het Parool), 'Shamrock een gelikte balletshow' (Algemeen Dagblad).

Luuk Utrecht (De Volkskrant): 'De uiterst theatrale beelden - van een stilering en gepolijstheid die aan Robert Wilson doen denken - worden doorspekt met vaak fascinerende dansbeelden... Shamrock is voor Het Nationale Ballet, mede door de prachtige uitvoering, een vaak fascinerende aanwinst'.

Ine Rietstap (NRC/Handelsblad): 'Shamrock (Klaverblad) laat een overvloed van indrukken achter ... Ik vond het een fascinerende theatergebeurtenis met schitterende beelden, interessante bewegingen en een onderhuidse, onduidbare melancholie'. Even verder schrijft Ine Rietstap: 'Shamrock moet vooral niet van het repertoire verdwijnen'. Over de dansers schreef Rietstap: 'De dansers voerden het werk met bewonderenswaardige subtiliteit en gevoel voor stijl uit met opvallende prestaties van Stephen White, Belle Bonarius en Andrew Kelley'.

Eva van Schaik (Trouw) plaatst ook enkele kanttekeningen: 'Carlson heeft opnieuw een oogstrelende voorstelling gemaakt. Maar mijn hart heeft ze er ditmaal niet niet mee gewonnen. De productie is me te simpel sentimenteel in strekking en te perfectionistisch in inscenering. Ik mis de hartstocht'.

Jan Baart (Haarlems Dagblad): 'Mooie doorlopende bewegingen en een fraaie podiumaankleding zijn de eerste vertrouwde kwaliteiten van Carolyn Carlson die ook in de eerste scènes van Shamrock opvallen'.

Hans Vogel (Het Parool): 'Goed beschouwd is er geen zwakke schakel in dit intrigerende werk, waarin iedereen even veel of weinig kan herkennen als ie zelf wil ... Shamrock is een bijna geestverruimende belevenis'.

VIJF SCHETSEN

Vijf schetsen is het oudste werk onder de vijf balletten van het Hans van Manen-programma, dat Het Nationale Ballet in 7 steden presenteerde. Vijf schetsen is speciaal voor het danspaar Alexandra Radius en Han Ebbelaar gecreëerd. Het ging in 1966 bij het Nederlands Dans Theater in wereldpremière. Bij de uitvoering voor Cathy Nussbaumer en Tibor Markus werden nogal wat kanttekeningen geplaatst.

Ine Rietstap (NRC/Handelsblad): 'Cathy Nussbaumer en Tibor Markus zijn zeer capabele dansers, maar voegen niets toe aan de technische beheersing van de uit te voeren passen'.

Eva van Schaik (Trouw): 'In de scherpe vertolking van Cathy Nussbaumer en de schuchtere Tibor Markus is weinig ruimte voor een subtiele verstandhouding'.

Belle Bonarius en Andrew Kelley in Shamrock

Hans Vogel (Het Parool): 'Vijf schetsen werd gebracht door dansers die nog niet bij de kwaliteit van deze choreografie aansluiten'.

Jan Baart (Haarlems Dagblad): 'In het duet Vijf schetsen blijkt dat Cathy Nussbaumer technisch geen problemen heeft met wat ze danst maar een gebrek heeft aan inlevingsvermogen. Bij haar partner Tibor Markus is misschien verder het tegenovergestelde het geval, maar dat blijkt beter te voldoen'.

HET MYTISCHE VOORWENDSEL

Toer van Schayk zette zijn Mytische voorwendsel op muziek voor strijkers, slagwerk en celesta van Béla Bartók, voor twintig dansers. De kop 'Van Schayk: ondefinieerbaar mooi' boven de recensie van Eva van Schaik (Trouw) is een goede omschrijving van de meningen die de recensenten in de landelijke dagbladen ventileerden.

Ine Rietstap (NRC/Handelsblad): 'Daar kon ik geen touw aan vastknopen, zuchtte iemand naast mij, toen het doek viel. Ik eigenlijk ook niet, maar het hinderde mij in het geheel niet, omdat het totaal zo intrigerend was en zo fascinerend van beweging met als hoogtepunt het prachtig gedanste duet van Clint Farha en Caroline Iura ... In een prachtig toneelbeeld, dat de fantasie aan het werk zet, heeft Van Schayk een uitermate rijke bewegingscompositie geplaatst'.

Eva van Schaik (Trouw): '...blijkt de irrationale zeggingskracht van zijn plastische danstaal nauwelijks in woorden te vangen ... Hoe diep Van Schayks inspiratiebronnen zijn, is niet te doorgronden. Wel is duidelijk dat hij er thans rijkelijk gebruik van maakt'. Over de pas de deux schreef Van Schaik: 'een fenomenale dans voor Clint Farha en Caroline Iura'.

Hans Vogel (Het Parool): Na afloop van dit programma viel nuchter vast te stellen dat Van Schayk een magnifiek bewegingsstuk heeft gecreëerd ... Van Schayk heeft in geen jaren zo iets bijzonders gemaakt'.

Ariejan Korteweg (De Volkskrant) plaatst ook een aantal kanttekeningen: 'Uit de choreografieën van Toer van Schayk spreekt een even rijke als grillige fantasie ... Jammer alleen dat in de eerste delen de mythe desondanks met de dans op de loop gaat ... In de laatste twee delen ontstaat de samenhang, die in het begin vaak node wordt gemist'.

Nicole Blik (Algemeen Dagblad): 'Dit bijzonder indringende, en suggestieve stukje vakwerk (pas de deux Caroline Iura en Clint Farha, red.), compenseerde uiteindelijk ruimschoots de mooie oppervlakkigheid van de andere drie delen'.

WORKSHOP

De inmiddels achtste workshop van Het Nationale Ballet met choreografieën van: Belle Bonarius, Ted Brandsen, Kevin Cregan, Raimondo Feroni, Eda Holmes, Krzysztof Pastor en Jeanette Vondersaar. Dit jaar waren er zeven choreografen van wie er vijf voor het eerst een zelfstandige dansschepping maakten. Door een blessure van Clint Farha kon het aangekondigde ballet van John Brown niet doorgaan.

Caroline Iura en Clint Farha in Het mythische voorwendsel

Voor Luuk Utrecht (De Volkskrant) gooide één choreografisch debuut de hoogste ogen: het ballet Games van de Poolse danser Krzysztof Pastor. Zo schreef hij: 'Games (op muziek van Pink Floyd, red.) bleek het meest meeslepend, door de vaak extatische dansdrift die Pastor van het podium laat afspatten. Dramaturgisch zit het ballet niet goed in elkaar, zodat de handeling niet bepaald helder is'.

Ine Rietstap (NRC/Handelsblad): 'One and one is three (Jeanette Vondersaar): '... is choreografisch niet echt verrassend. Gewoon goed danswerk met de typische zwakheden van een beginnend choreograaf in de overgangen'. I beg your pardon (Eda Holmes): 'Ook hier geen echte verrassing, ook hier goed danswerk in het klassieke idioom'. Solanmar (Belle Bonarius): '... liet meer eigens zien'. Two sides of silence (Kevin Cregan): '... niet echt inventief en met een wel zeer abrupt einde, maar een sympathieke en zeker niet pretentieuze eerste poging'. Where is now is when (Raimondo Fornoni): 'Fornoni heeft wel wat te vertellen, maar ik betwijfel of hij dat met dans kan doen'. Games (Krzysztof Pastor): '... er zitten goede fragmenten in zijn Games'. No way (Ted Brandsen): 'Het meest compacte werk kwam voor mij van Ted Brandsen'.

Voor Eva van Schaik (Trouw) was Kevin Cregan's Two sides of silence een verrassing. Zij schreef: '... zorgde Kevin Cregan voor de eerste echte verrassing: zijn ballet voor drie paren verradt een duidelijke gevoeligheid voor harmonieus gebruik van ruimte, bewegingspatronen, ritme en klank'.

Voor René Frank (De Telegraaf) was Solanmar van Bonarius het sterkste werk: 'De eigenlijke verrassing was Belle Bonarius, die voor haar Solanmar de emotioneel sterke muziek van Scelsi had gekozen. Een zeer sfeervol danswerk, waarin de fraaie armbewegingen opvielen'.

Anton Koolhaas (Vrij Nederland) uit zijn waardering voor het initiatief ieder seizoen een Workshop te organiseren: 'De avond als geheel was een voorbeeld van gedreven willen van de choreografen en daar kan iedereen grote waardering voor hebben'.

Choreografen Workshop 1987

